

german
cooperation

DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT

SOCIJALNA I LJUDSKA PRAVA RANJIVIH GRUPA VODIČ ZA PROFESIONALCE

Implemented by

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

SOCIJALNA I LJUDSKA PRAVA RANJIVIH GRUPA VODIČ ZA PROFESIONALCE

Elmedin Muratbegović
Saliha Đuderija
Milena Jurić
Mirsada Poturković
Mirsada Bajramović

Sarajevo, maj-svibanj 2017.

Impressum

Izdavač

**Deutsche Gesellschaft für
Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH**

Sjedište

**Bonn i Eschborn
Regionalni projekat Socijalna prava za ranjive grupe (SoRi)
Albina Herljevića 25/4
75000 Tuzla
T +387 35 962 044
www.giz.de**

Naslov publikacije

Socijalna i ljudska prava ranjivih grupa – Vodič za profesionalce

Godina izdavanja

Tuzla, decembar 2017.

Stampa

OFF SET Tuzla

Dizajn

UNDO Design

Autori

**Elmedin Muratbegović
Saliha Đuderija
Milena Jurić
Mirsada Poturković
Mirsada Bajramović
Tehnicka podrška
Tatjana Junuzagić, SoRi BiH**

GIZ je odgovoran za sadržaj ove publikacije.

U ime

Ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj Savezne Republike Njemačke (BMZ).

1. UVOD	
2. PRAVA RANJIVIH, SOCIJALNO ISKLJUČENIH GRUPA	7
2.1. Prava zagaranтовana Evropskom socijalnom poveljom sa aspekta nadležnosti centra za socijalni rad i pretpostavke za njenu primjenu	9
2.2. Dostupnost socijalnih prava i usluga	16
2.3. Etički izazovi za socijalne radnike u radu sa socijalno isključenim grupama	21
3. PRAVO NA NEDISKRIMINACIJU SOCIJALNO RANJIVIH GRUPA	23
3.1. Promovisanje i značaj principa socijalne pravедnosti	27
3.2. Diskriminacija u oblasti socijalnog rada	30
4. PRIMJENA PRINCIPA NAJBOLJEG INTERESA DJETETA U OSTVARIVANJU PRAVA DJECE	35
4.1. Najbolji interes djeteta u kontekstu Konvencije UN-a o pravima djeteta	37
4.2. Smjernice za prepoznavanje najboljeg interesa djeteta u kontekstu Komiteta UN za prava djeteta	42
5. ULOGA CIVILNOG DRUŠTVA U ZAŠTITI SOCIJALNIH PRAVA RANJIVIH GRUPA	49
5.1. Uloga i značaj djelovanja nevladinih organizacija (NVO) u socijalnoj politici	51
6. GLOSAR KORIŠTENIH POJMOVA	65

1. UVOD

Kako definisati potrebe ranjivih kategorija stanovnika, a ne dotaći se problema kao što su socijalna isključenost, diskriminacija i najbolji interes djeteta kao fenomena koji prate svakodnevnicu u mnogim zemljama? Popularnost socijalne isključenosti nesrazmjerna je njenoj konceptualnoj i teorijskoj utemeljenosti. Upravo se u ovom vodiču raspravlja o problemima definisanja socijalne isključenosti, diskriminacije i najboljeg interesa djeteta, kao i osnovnim pristupima i pokušajima provođenja koncepta zajednice koja brine za svoje stanovništvo. Autori su znatnu pažnju posvetili razgraničenju socijalne isključenosti od drugih koncepata ili pristupa, posebno razgraničenju socijalne isključenosti i diskriminacije, budući da se vrlo često pojam isključenosti i pojavio kao zamjena za termin diskriminacija. Autori na živim primjerima analiziraju prednosti i nedostatke konceptualnog zaokreta kako prema socijalnoj isključenosti, tako i prema utvrđivanju nespornih elemenata svih oblika diskriminacije. Jedna od prednosti koncepta razgraničenja socijalne isključenosti od diskriminacije leži u tome što omogućava lako prelaženje iz jednog diskursa ili paradigme u drugu, otvarajući prostor za „živu i interaktivnu edukaciju“ na osnovu ovog vodiča.

Različita značenja i uzroci socijalne isključenosti, ali i diskriminacije, te modeli socijalne integracije analizirani su preko nekoliko paradigmi, naslanjajući se na njih. Radi se o upućivanju na solidarnost (zajednice), specijalizaciju (organa formalne socijalne kontrole) i monopol (koji država škrto čuva za sebe, a da ne prati svjetske trendove u pružanju socijalnih usluga). Dosad je u Bosni i Hercegovini bilo vrlo malo pokušaja provođenja socijalne isključenosti različitih kategorija stanovništva. Autori su stoga u ovom vodiču ukazali na potrebu složenije analize indikatora isključenosti kako bi bila jasnija slika u kom pravcu treba djelovati.

Autori posebnu pažnju posvećuju provođenju Zakona o zabrani diskriminacije, koji kaže da je diskriminacija svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje prema nekim osobama ili grupama ljudi, kao i prema članovima njihovih porodica ili njima bliskim osobama, na otvoren ili prikriven način, i to kada je ona osnova za pravljenje te razlike. Oni ovu oblast prikazuju kroz nekoliko vjernih primjera, apostrofirajući najznačajnije elemente i posebno vodeći računa o slučajevima u kojima se pojavljuje i dijete, utvrđujući djetetov najbolji interes kao pravni i suštinski osnov za djelovanje.

Sarajevo, septembar 2017.

Murat begović Elmedin

The background of the page features a close-up photograph of two hands. One hand is larger and positioned behind the other, which is smaller. The hands are held in a way that suggests support, care, or protection. The entire image is overlaid with a semi-transparent, muted red color. The text is centered over the lower right portion of the hands.

2. PRAVA RANJIVIH, SOCIJALNO ISKLJUČENIH GRUPA

2. PRAVA RANJIVIH, SOCIJALNO ISKLJUČENIH GRUPA

2.1. Prava zagarantovana Evropskom socijalnom poveljom sa aspekta nadležnosti centra za socijalni rad i pretpostavke za njenu primjenu

Evropskom socijalnom poveljom definisana su prava i usluge koje je BiH u svom normativnom okviru dužna da uspostavi, kao i obaveza uspostavljanja nezavisnog organa putem kojeg se ta prava i usluge ostvaruju. Prava i usluge koje je BiH obavezna da uspostavi definisana su članovima 12, 13, 14, 15, 16, 17, i 23 Evropske socijalne povelje.

Kao potpisnica Povelje, BiH se obavezala na sljedeće:

Članom 12 Povelje BiH je prihvatila

da uspostavi održiv sistem socijalne zaštite, te u okviru sistema socijalne zaštite obezbijedi davanja za bolest, nezaposlenost, starost, povredu na radu, majčinstvo, invaliditet, porodično davanje te davanja članovima porodice kada umre član porodice koji je izdržavao porodicu. BiH se ovim članom obavezala da će gore navedena prava biti ostvariva, zasnovana na jasno definisanim zakonskim rješenjima i objektivnim kriterijima, te da neće podlijegati nikakvim drugim uslovima osim potrebe korisnika za socijalnom pomoći.

Članom 13 Povelje BiH se obavezala

da uspostavi sistem socijalne pomoći koji će obuhvatiti: novčana davanja ili davanja druge vrste; jasno definisane kategorije korisnika i broj obuhvaćenih osoba; uslove za odobravanje pomoći; kriterije za procjenu potreba; procedure za utvrđivanje da li je neka osoba bez odgovarajućih resursa; i da će definisati: tijela koja odobravaju pomoć; iznos pomoći adekvatan u odnosu na troškove života; jasan i funkcionalan način na koji se osigurava pravo na pomoć, te imati uspostavljen nezavisan organ preko kojeg pojedinci mogu tražiti zaštitu prava.

Članom 14 Povelje BiH se obavezala da će obezbijediti pretpostavke za

promovisanje i pružanje usluga koje, korištenjem metoda socijalnog rada, doprinose dobrobiti i razvitku pojedinaca i grupa unutar zajednice i njihovo prilagođavanje socijalnom okruženju; te podsticati učešće pojedinaca, dobrovoljnih i drugih organizacija u uspostavljanju i održavanju takvih službi.

Članom 16 Povelje BiH je preuzela obavezu

da promoviše ekonomsku, pravnu i socijalnu zaštitu porodičnog života sredstvima kao što su socijalne i porodične naknade, pružanje stanovanja, beneficija za mlade bračne parove i drugim odgovarajućim sredstvima.

Članom 17 Povelje BiH je preuzela obavezu

da u saradnji sa javnim i privatnim organizacijama preduzme sve mjere s ciljem osiguranja da djeca i mladi, uvažavajući prava i obaveze njihovih roditelja, imaju brigu, pomoć, obrazovanje i obuku koju trebaju, posebno planiranjem osnivanja ili održavanja institucija i službi u svrhu:

- *zaštite djece i mladih od zanemarivanja, nasilja i iskorištavanja;*
- *zaštite i posebne pomoći djeci i mladim osobama privremeno ili trajno uskraćenim za pomoć njihove porodice;*
- *omogućavanja besplatnog osnovnog i srednjeg obrazovanja djeci i mladima, kao i podsticanja njihovog redovnog pohađanja nastave.*

Članom 23 Povelje BiH se obavezala da omogući

starijim osobama da ostanu punopravni članovi društva što duže, i to putem: adekvatnih materijalnih sredstava koja im omogućuju da pristojno žive i aktivno učestvuju u javnom, društvenom i kulturnom životu; obezbjeđenja pretpostavki da slobodno biraju stil života i vode nezavisan život u svom porodičnom okruženju sve dok to žele i mogu; pružanja smještaja u skladu sa njihovim potrebama i zdravstvenim stanjem ili adekvatne pomoći adaptiranjem njihovog stambenog smještaja; ustanova koje garantuju odgovarajuću podršku starijim osobama koje žive u njima, uz puno poštovanje njihove privatnosti i učešće u odlučivanju o pitanjima koja se tiču životnih uslova u tim ustanovama.¹

VAŽNO !!

- U oblasti socijalne zaštite u BiH zakoni ne ispunjavaju standarde socijalne zaštite. Državni nivo nema nikakve nadležnosti ni obaveza za osiguranje usklađenog i održivog sistema socijalne zaštite na nivou cijele BiH, tako da se ne može ni govoriti o harmonizovanosti sistema socijalne zaštite na nivou BiH.
- Ne postoji, dakle, jedinstven ili usaglašen zakonodavni okvir u sistemu socijalne zaštite na nivou države kako to predviđa član 12 Povelje. Zakoni na entitetskim nivoima različito regulišu pitanja iz oblasti socijalne zaštite.
- RS ima centralizovaniji i efikasniji sistem socijalne zaštite i ujednačenu zaštitu na nivou entiteta.
- U Federaciji kantoni donose i usvajaju svoje zakone u oblasti socijalne zaštite koji nisu uvijek usklađeni sa federalnim zakonom. Kantoni ne donose potrebne podzakonske akte ili su donijeli akte koji su u suprotnosti sa federalnim zakonom.

1. Revidirana Evropska socijalna povelja

Da li su ispunjene pretpostavke za primjenu Povelje?

Socijalna davanja i naknade zavise od finansijske situacije kantona, ali i njihove spremnosti da usklade svoje zakone sa federalnim. Usto, zakoni regulišu ostvarivanje prava na socijalnu zaštitu prema kategorijama korisnika, a ne prema stvarnoj potrebi i nivou ugroženosti pojedinca, što je u direktnoj suprotnosti sa odredbama člana 13 Povelje. Zbog ovakvog zakonskog rješenja veliki broj građana koji su u potrebi za socijalnom zaštitom ne ostvaruju je jer ne pripadaju nekoj od zakonom propisanih kategorija.

Način regulisanja davanja predviđenih članom 12 Povelje

Pravo na zdravstvenu zaštitu regulišu entitetski zakoni o zdravstvenoj zaštiti i zdravstvenom osiguranju, i to na način da davanja za:

- **BOLEST** regulišu entitetski zakoni o zdravstvenom osiguranju i socijalnoj zaštiti;
- **NEZAPOSLENOST** regulišu entitetski i kantonalni zakoni o posredovanju u zapošljavanju i zakoni o socijalnoj zaštiti;
- **STAROST** regulišu samo u smislu starosne penzije u okviru entitetskih zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju;
- **ZA POVREDU NA RADU** regulišu u okviru entitetskih zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju u smislu invalidske penzije (FBiH), a u Republici Srpskoj (RS) su još predviđeni prekvalifikacija ili dokvalifikacija, pravo na novčanu naknadu ili zaposlenje na drugom mjestu;
- **MAJČINSTVO, PORODIČNO DAVANJE** regulišu zakoni o socijalnoj zaštiti, zaštiti porodica s djecom i zaštiti civilnih žrtava rata (10 kantonalnih zakona i jedan entitetski zakon u FBiH), zakoni o socijalnoj zaštiti i zakoni o dječijoj zaštiti u RS i Brčko distriktu BiH, i to u smislu prava na socijalna davanja i socijalne usluge u oba entiteta i distriktu, novčanu pomoć zaposlenim i nezaposlenim porodiljama, jednokratnu novčanu pomoć i druge pomoći u FBiH, dječiji dodatak u oba entiteta i distriktu...;
- **INVALIDITET** u okviru entitetskih zakona o socijalnoj zaštiti ili kroz invalidsku penziju u okviru zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju;
- **ČLANOVIMA PORODICE KADA UMRE OSOBA** koja je izdržavala porodicu u smislu porodične penzije na osnovu entitetskih zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju.

Šta podrazumijeva socijalna isključenost?

Socijalna isključenost je proces kojim se određene grupe sistemski stavljaju U PODREĐEN I NEPOVOLJAN POLOŽAJ ZBOG DISKRIMINACIJE po osnovu etničke pripadnosti, rase, vjerske pripadnosti, seksualne orijentacije, staleža u društvu, spola, starosne dobi, invaliditeta, zaraženosti HIV virusom, migracionog statusa, mjesta prebivališta...

Koja su to područja socijalne isključenosti?

- Isključenost s obzirom na ekonomski status: siromašni, nezaposleni (posebno dugotrajno nezaposleni), beskućnici, povratnici i raseljene osobe, migranti (naročito azilanti i stranci pod supsidijarnom zaštitom), osobe koje žive u ruralnim oblastima;
- Isključenost s obzirom na porodičnu strukturu: samačka domaćinstva, jednoroditeljske porodice, djeca bez roditeljskog staranja i porodice s više od dvoje djece;
- Isključenost s obzirom na identifikaciju: nacionalne/rasne/vjerske manjine te spolne/rodne manjine;
- Isključenost s obzirom na dob: djeca, mladi i stare i iznemogle osobe;
- Isključenost s obzirom na obrazovanje: osobe bez obrazovanja ili s nižim nivoom obrazovanja, mladi koji su prerano prekinuli obrazovanje;
- Isključenost s obzirom na zdravstveno stanje: osobe s duševnim smetnjama; osobe zaražene HIV/AIDS-om i hepatitisom C; osobe s problemom ovisnosti o alkoholu, kocki i opojnim drogama; osobe oboljele od genetskih i hroničnih bolesti;
- Isključenost s obzirom na invaliditet: osobe s tjelesnim i senzornim invaliditetom, osobe s mentalnim/intelektualnim teškoćama;
- Isključenost s obzirom na počinjenje, odnosno trpljenje krivičnog djela (zatvorenici, djeca u sukobu sa zakonom, žrtve nasilja...).

Da li je siromaštvo uzrok socijalne isključenosti?

Siromaštvo se dovodi u direktnu vezu sa socijalnom isključenosti. Ljudi su siromašni ako nemaju dovoljno sredstava za zadovoljavanje materijalnih potreba i ako ih uslovi u kojima žive isključuju iz aktivnog učešća u djelatnostima koje se smatraju uobičajenim u društvu. Siromaštvo se manifestuje na različite načine: nedostatak prihoda potrebnih da se osigura egzistencija; glad i neuhranjenost; slabo zdravlje; nedostupnost ili ograničena dostupnost obrazovanja, zdravstvene zaštite i drugih osnovnih usluga; povećana smrtnost, uključujući smrtnost od bolesti; beskućništvo i neodgovarajući stambeni uslovi; nesigurno okruženje; društvena diskriminacija i izolacija. Pojam siromaštva se uglavnom definiše kao nedostatak materijalnih ili novčanih sredstava, dok pojam socijalne isključenosti podrazumijeva više od nedostatka novca ili materijalnih dobara, te osim ekonomske, uključuje socijalnu, kulturnu, političku i druge dimenzije.

Šta je socijalna uključenost?

Socijalna uključenost je proces koji omogućava osobama izloženim riziku od siromaštva i socijalne isključenosti da steknu priliku i dobiju potrebnu podršku za potpuno učešće u ekonomskom, socijalnom i kulturnom životu, te da uživaju društveno prihvatljive standarde života i blagostanje u društvu u kojem žive.

PRIMJER

USKRAĆIVANJE PRAVA/SOCIJALNA ISKLJUČENOST SA AKCENTOM NA SOCIJALNA DAVANJA

(NARATIV I PRIMJER OBJAŠNJEN KROZ RJEŠENJE)

Centru za socijalni rad se dopisom obratila jedna osnovna škola, navodeći da je učenica sa inicijalima J. O. došla na nastavu bez kose (ošišana načelavo), iako je samo dan prije imala dugu kosu. U dopisu je još navedeno da se radi o djevojčici romske nacionalnosti koja pohađa 7. Razred i da u istu školu idu i njeno troje braće i sestara. J. O. nema problema u praćenju nastave, ali ima puno neopravdanih izostanaka. U školu najčešće dolazi neuredna. Nema užinu. Nakon prijema dopisa, socijalni radnik je otišao u terensku posjetu porodici maloljetne J. O. Kuća u kojoj djevojčica živi nalazi se u romskom naselju, stara je i trošna, veličine jednosobnog stana. Tokom posjete, socijalni radnik je zatekao četvoro maloljetne djece koja su spavala u jednoj prostoriji. Dvoje djece je spavalo na trošnom krevetu, a dvoje na dušek u na podu. Sem kreveta i peći, u prostoriji nije bilo drugog namještaja. Razbacana odjeća je stajala u uglu sobe. Djeca su spavala obučena jer je bilo prilično hladno.

Evidentno je da je porodica djevojčice socijalno isključena s obzirom na:

- **identifikaciju (pripadnica je romske nacionalne manjine);**
- **ekonomski status (porodica živi u siromaštvu – trošna kuća minimalne kvadrature, bez grijanja i osnovnog namještaja);**
- **porodičnu strukturu (živi u višečlanoj porodici sa više djece koja spavaju u jednoj prostoriji na podu i u jednom krevetu, u kući u kojoj je namještaj iznimno oskudan);**
- **dob (četvoro maloljetne djece 7-13 godina).**

Najstarija od njih, 13-godišnja J. O., razgovarala je sa socijalnim radnikom, dajući sljedeće informacije. Ona i njeno troje braće i sestara starosti 7, 9 i 11 godina žive u kući sa ocem. On je navodno radno angažovan, tako da rano ujutro ide na posao, a kući se vraća kasno. Majka ih je napustila dok su bili mali (najmlađi brat je imao jednu godinu). Otišla je, kažu, u Njemačku, gdje se i udala. Nikada posle toga nije dolazila u Bijeljino, tako da je nisu viđali. Navodno su samo jednom kontaktirali telefonom. Kada je otišla, sa njima je ostala baka, ali je i ona nedugo zatim preminula.

U školu, kažu, idu (često neredovno jer ih niko ne budi i ne prati u školu, često nemajući šta da obuku i pojedu). Na pitanje da li imaju dovoljno hrane, djevojčica je odgovorila da to zavisi od toga šta otac naveče donese kući te da je ona zadužena da skuha ručak braći i sestri. Ona pere veš ručno (jer nemaju veš-mašinu). Kuća je neuredna i puna mačaka koje dodatno doprinose neurednosti prostorije. Djevojčica je ošišana zbog vaški i nemogućnosti da ih ispira šamponom. Ostala djeca su takođe kratko ošišana. Na glavi jednog od braće vidljiva je infekcija glave (veliki crveni krugovi koji se ljušte). Kažu da nikada nisu išli kod ljekara jer nemaju zdravstvene knjižice.

Evidentna je socijalna isključenost po osnovu:

- **ekonomskog statusa (siromaštvo – nemaju odjeću, hranu ni veš-mašinu);**
- **zdravstvenog osiguranja (nemaju zdravstvene knjižice);**
- **porodične strukture (majka ih napustila).**

Iz razgovora sa strinom maloljetne djece (koja živi u kući pored njihove) saznali smo da otac E. M. nije upisan kao otac. Djeca su rođena u vanbračnoj zajednici. Odlaskom majke faktički su ostali bez roditeljskog staranja. Otac E. M. nije želio da djeca ostanu na ulici i o njima se nastavio brinuti kako je umio. On nema lične dokumente; nema važeću ličnu kartu i kao takav nije u mogućnosti da za djecu ostvari bilo kakvo pravo. Nemaju dječiji dodatak, nemaju zdravstveno osiguranje, nemaju nijedan važeći lični dokument.

U ovom dijelu narativa isključenost je prisutna po sljedećim područjima:

- **Područje identifikacije (nevidljivost oca jer nije upisan u matičnu knjigu rođenih kao otac djece, pa analogno tome, djeca nemaju utvrđeno očinstvo);**
- **Područje socijalne zaštite (djeca ne ostvaruju bilo kakva prava: materijalna pomoć, dječiji dodatak, subvencije ili neko drugo davanje);**
- **Područje zdravstvene zaštite (djeca zbog nepriznatog očinstva i neriješenog statusa nisu ostvarila pravo na zdravstvenu zaštitu, zbog čega ne koriste nikakve zdravstvene usluge).**

Nakon posjete, obavljani su razgovori sa ocem E. M. kome je stručni tim Centra za socijalni rad pružio mogućnost da uz finansijsku i stručnu podršku najprije reguliše lična dokumenta (u Kalesiji), a zatim se upiše kao otac djece i omogući im ostvarivanje prava iz zakona. E. M. je dva puta dobio materijalnu podršku za odlazak u Kalesiju, ali je on novac trošio na nešto drugo, ne rješavajući problem ličnih dokumenata.

Zbog ukupne situacije, Centar za socijalni rad je postavio strinu za staratelja maloljetne djece. Na osnovu toga su ostvarili pravo na dječiji dodatak i pravo na zdravstveno osiguranje, a strina se dobrovoljno obavezala da će im pružiti podršku².

Kako su reagovalе institucije u pogledu prijave?

Škola ?

- Zakasnila u pogledu prijave neopravdanih izostanaka (slučaj prijavljen kad je situacija kulminirala dolaskom djevojčice u školu bez kose);
- Zakasnila u pogledu prijave teške materijalne situacije (djevojčica dolazila bez užine i neuredna u školu);
- Zakasnila u pogledu identifikacionog statusa djevojčice (morali su znati za činjenicu da nije utvrđeno očinstvo).

² Primjer: predmet Centra za socijalni rad Bijeljina

Centar za socijalni rad?

Centar je, nažalost, registrovao prisustvo problema tek po prijavi škole. Prijava je stigla sa ozbiljnim zakašnjenjem (nakon mnogo neopravdanih izostanaka djevojčice i dolaska očišane u školu). Centar je uradio prvu procjenu nakon posjete porodici i na osnovu utvrđenog preduzeo aktivnosti na obezbjeđenju ličnih dokumenata za oca, i u tu svrhu:

- proveo upravni postupak i priznao pravo na materijalnu pomoć;
- pružio materijalnu pomoć u cilju obezbjeđenja ličnih dokumenata za oca;
- imenovao staratelja djece;
- obezbijedio podršku i zaštitu djece imenovanjem strine (najbližeg srodnika) za staratelja, koja se prihvatila obaveze brige o djeci;
- pružio podršku staratelju u regulisanju prava na zdravstveno osiguranje djeci;
- pružio podršku u regulisanju prava na dječiji dodatak.

Šta je osnovni cilj Centra za socijalni rad u borbi protiv socijalne isključenosti?

Spriječiti rizike socijalne isključenosti te blagovremeno preduzeti adekvatne mjere pomoći i podrške najugroženijim kategorijama stanovništva u procesu socijalnog uključivanja.

Kako su trebale reagovati institucije u ovom slučaju?

Škola !!!

Pravovremeno prijaviti Centru za socijalni rad:

- izostanke iz škole;
- higijensku i zdravstvenu zapuštenost;
- dolazak djece u školu bez užine;
- činjenicu da otac nije upisan u matičnu knjigu rođenih djevojčice i druge informacije koje su bile dostupne.

Centar za socijalni rad!!!

Pored preduzetog po prijavi (pružanje materijalne pomoći, imenovanje staratelja, regulisanje zdravstvene zaštite, regulisanje dječijeg dodatka), obaveza Centra je da nastavi aktivnosti na:

- utvrđivanju očinstva;
- osnaživanju roditeljskih kompetencija oca;
- razvijanju kvalitetnih porodičnih odnosa;
- uključivanju drugih subjekata na nivou lokalne zajednice koji mogu biti podrška jačanju kapaciteta porodice;
- osnaživanju J. O., ali i ostale djece u cilju uspješnog procesa obrazovanja;
- u saradnji sa organima lokalne samouprave i drugim subjektima u zajednici (npr. NVO) obezbijediti djeci školsku užinu.

2.2. Dostupnost socijalnih prava i usluga

Zašto socijalna prava nisu dostupna ili jednako dostupna svim građanima?

Zato što:

- privreda, zapošljavanje i obrazovanje kao motori razvoja zemlje i društva nisu povezani u sistem koji treba da dovede do smanjenja broja socijalno ugroženih osoba;
- su socijalna prava zasnovana na statusu, a ne na potrebama kako predviđa Evropska socijalna povelja;
- nema dovoljno sredstava za veliki broj osoba u stanju socijalne potrebe;
- zakonski okvir definiše nesposobnost za rad kao glavni kriterij za socijalnu pomoć;
- najveće i najrazvijenije opštine, gradovi i kantoni izdvajaju najviše sredstava u svojim budžetima za socijalnu zaštitu dok male i nerazvijene opštine i kantoni, u kojima je potreba za ovim vidom pomoći veća, ne mogu zadovoljiti potrebe korisnika ni za najosnovnijim vidovima pomoći;
- nisu donesene praktične mjere kojima će se osobama sa invaliditetom omogućiti osposobljavanje, kao i reforme obrazovnog sistema koje će imati za cilj obrazovanje za poslove koji se traže na tržištu rada;
- država nije uspostavila ekonomske mjere zaštite porodice i/ili samohranih roditelja (novčane naknade koje osiguravaju finansijsku naknadu za porodična opterećenja, povremene novčane naknade ili beneficije u određenim specifičnim okolnostima, pomaganje mladim bračnim parovima, pružanje finansijske i medicinske pomoći ženama koje nisu obuhvaćene sistemom socijalne zaštite za jedno vrijeme prije i nakon poroda);
- nisu uspostavljeni jednaki uslovi za svu djecu u procesu obrazovanja (besplatni udžbenici, užina, prevoz, otklonjene arhitektonske barijere...);
- nisu doneseni odgovarajući propisi koji se odnose na institucije za stare, uključujući i procedure smještaja, načina smještaja, kontrole rada, kao i učešće starih osoba u odlučivanju o uslovima života u ovakvim ustanovama.

Šta je potrebno raditi da bi se obezbijedila bolja dostupnost socijalnih prava?

Svakom pojedinačnom slučaju pristupati individualno, analizirajući posebno:

- svako područje socijalne isključenosti;
- propise kojima su definisana pitanja koja su dovela do socijalnog isključivanja;
- prava koja su na raspolaganju socijalno isključenim osobama te servise, službe i ustanove nadležne za provođenje postupaka za ostvarivanje prava.

Zašto socijalne usluge nisu dostupne svim građanima?

Zato što:

- u okviru državne službe još uvijek nisu usvojeni savremeni koncepti socijalne zaštite, kao što su aktivno učešće korisnika zaštite, sveobuhvatan pristup, multidisciplinarni rad, saradnja sa NVO i drugim vladinim organizacijama koje imaju ulogu u zaštiti ugroženih kategorija;
- komunikacija između centara za socijalni rad i NVO je ograničena, što ometa razmjenu profesionalnog iskustva i razvoj jedinstvene politike;
- NVO generalno nisu priznate kao partneri vlasti u pružanju socijalnih usluga stanovništvu;
- nema volonterskog rada;
- nema podsticaja privrednih preduzeća za učešće u pružanju usluga socijalne zaštite;
- nema tendera za specifične vidove socijalne zaštite;
- socijalne usluge nisu ravnomjerno teritorijalno zastupljene (npr. većina građana iz ruralnih područja ili manjih općina nema mogućnost korištenja socijalnih usluga u svojim zajednicama);
- ne postoji mreža davalaca socijalnih usluga, pa samim tim i resursa.

Šta je potrebno raditi da bi se obezbijedila bolja dostupnost socijalnih usluga?

Potrebno je uspostaviti partnersku saradnju sa NVO u davanju usluga socijalnog rada, definisati uslove i načine davanja usluga u oblasti socijalne i dječije zaštite.

PRIMJER

USKRAĆIVANJE PRAVA SA AKCENTOM NA SOCIJALNE USLUGE

(NARATIV I PRIMJER OBJAŠNJEN KROZ RJEŠENJE)

Rezime

U jednom gradskom naselju u Tuzli živjela je šestočlana porodica u jako teškim socijalno-ekonomskim uslovima. Pored roditelja, porodicu je činilo još troje maloljetne djece i jedno punoljetno dijete. Otac je sklon svakodnevno konzumiranju alkohola, majka je psihički bolesnik (ne liječi se). Nijedno od četvoro djece nije bilo upisano u matičnu knjigu rođenih i nije im određeno lično ime, a jedno od njih i pohađa školu. Niko se nikad ranije nije obratio mjesno nadležnom Centru za socijalni rad kako bi prijavio navedeni slučaj.

Detalji slučaja

Tokom 2015. godine Centar za socijalni rad zaprimio je poziv od Klinike za psihijatriju, kada je upoznat da se na Klinici nalazi ženska osoba rođena 1976. godine koja je dovezena u pratnji policije. U razgovoru, uposlenici Klinike su naveli da osoba nema regulisano zdravstveno osiguranje i da je ne mogu zadržati na liječenju, a da nema nikog od srodnika ko će je vratiti u porodicu. Nadležni socijalni radnik je otišao na Kliniku, preuzeo žensku osobu i po dolasku u porodicu imali smo šta i vidjeti. Stara ruševna kuća, unutrašnjost jako neuredna, devastirana. Ispred kuće dječak od 4 godine starosti, prepušten sam sebi. U razgovoru sa komšinicom (u stvari jetrva pomenute) došli smo do saznanja da pored dječaka od 4 godine dovedena žena ima sina koji ima 21 godinu, kćerku od 7 godina i kćerku od 17 godina, a da nijedno dijete nije upisano u matičnu knjigu rođenih, da se samo jedno dijete školuje (djevojčica starosti 7 godina), a da starija djevojčica nije nastavila srednjoškolsko obrazovanje zbog siromaštva, teritorijalne udaljenosti naselja od grada, odnosno srednje škole i nametnute obaveze da se brine o mlađoj sestri i bratu, odnosno kućanskim poslovima. Suprug, tj. otac djeteta, svakodnevno radi na otpadu za dnevnicu, a za zarađeni novac kupuje alkohol.

Evidentna područja socijalne isključenosti u ovom narativu su:

- nedostupno liječenje zbog isključenosti iz zdravstvenog osiguranja;
- siromaštvo (ruševna devastirana kuća, unutrašnjost neuredna);
- isključenost s obzirom na obrazovanje (od troje maloljetne djece samo jedno pohađa školu);
- isključenost s obzirom na teritorijalno područje na kojem žive (izolovana zajednica, nedostupnost saobraćajnice, a time i škole, zdravstvenih, kulturnih i drugih institucija);
- isključenost s obzirom na ekonomski status (život u teškim socijalno-ekonomskim uslovima, bez stalnih prihoda);
- isključenost s obzirom na porodičnu strukturu (višečlana porodica sa četvoro djece koju je u toku rada na predmetu napustila majka);
- isključenost s obzirom na dob (troje maloljetne djece i jedno mlađe punoljetno dijete);
- isključenost s obzirom na zdravstveno osiguranje (ovisnost oca o alkoholu i mentalna bolest majke);

- isključenost s obzirom na identifikaciju (djeca nisu upisana u matičnu knjigu rođenih, pa čak ni punoljetno dijete).

Šta su uzroci evidentne socijalne isključenosti u gotovo svim područjima?

Iz sadržaja narativa jasno je da su u ovom slučaju prisutna gotovo sva područja socijalne isključenosti:

- Da je isključenost kao takva prisutna zbog neprijavlivanja problema sa kojima se porodica susreće;
- Da odgovornost za neprijavlivanje polazi od zdravstvenih institucija čije su usluge tražili članovi porodice, a nisu ih dobili zbog toga što nisu zdravstveno osigurani;
- Da odgovornost za neprijavlivanje ide preko obrazovne institucije koja takođe raspolaže informacijom da maloljetno dijete pohađa školu bez dokumenata;
- Da dijete nije upisano u matičnu knjigu rođenih, ali tu činjenicu obrazovna institucija ne prijavljuje.

U kući do njihove živi nena po ocu, koja je voljna preuzeti brigu o maloljetnoj djeci, ali joj to ne dozvoljava majka djece jer je agresivna, stalno galami i stvara konfliktne situacije.

Socijalni radnik je od gospođe uzeo sve potrebne podatke. Majka djece je imala ličnu kartu izdatu od strane PU Živinice, ali je bilo jako teško sa njom komunicirati, pa smo iskoristili saradnju njene jetrve.

Pozvan je otac djece u prostorije Centra za socijalni rad, ali on nikad nije pokazao interes niti se odazvao na poziv, a prilikom svake naredne posjete toj porodici nikad ga nismo pronašli na adresi. Po službenoj dužnosti pokrenut je postupak određivanja ličnog imena djeteta, a sin od 21 godinu je u međuvremenu zasnovao i vanbračnu zajednicu, te nam je pomogla njegova vanbračna supruga koju smo imenovali za posebnog staratelja i ona je izvršila za njega upis u matičnu knjigu rođenih. Strina djece je predala zahtjev za izdavanje lične karte za majku djece u Tuzli, a majka je u međuvremenu napustila i kuću i djecu i, prema saznanjima, otišla u Janju kod svojih srodnika i nije se do sada vratila niti interesovala za maloljetnu djecu. Do danas je izvršen upis u matične knjige za svo četvoro djece, a dvoje maloljetne djece od 4 i 7 godina preuzela je nena po ocu koja ima sve stambene i materijalne uslove za njihov normalan život. Starija kćerka od 17 godina živi u neposrednoj blizini kod svoje odrasle rodice koja o njoj vodi cjelokupnu brigu s obzirom da je već postala punoljetna.

Aktivnosti koje je preduzeo Centar za socijalni rad po saznanju:

- Prva intervencija u cilju procjene stanja (posjeta porodici, kontakt sa članovima uže i šire porodice, utvrđivanje kapaciteta članova porodice, uključivanje članova uže porodice – supruge punoljetnog djeteta i strine djece – koji mogu učestvovati u otklanjanju elemenata socijalne isključenosti);
- Utvrđivanje prioriternih potreba bez kojih se ne može nastaviti sa daljnim aktivnostima na zaštiti djece;
- Pokretanje postupka naknadnog upisa djece u matičnu knjigu rođenih i matičnu knjigu državljana;
- Utvrđivanje kapaciteta (materijalnih, stambenih i drugih) kojima raspolaže nena s ciljem provjere mogućnosti da preuzme brigu o djeci;
- Preuzimanje brige o dvoje maloljetne djece od strane nene;
- Uključivanje drugih srodnika u brigu oko najstarije djevojčice na način da ona živi kod srodnika koji vode cjelokupnu brigu o njoj.

Šta je Centar trebao preduzeti na planu pružanja potrebnih usluga?

- Kontakt s majkom i ocem s ciljem održavanja ličnih odnosa sa djecom;
- Plan podrške neni u brizi o djeci;
- Utvrđivanje potreba maloljetne djece i uključivanje servisa, službi i ustanova na lokalnom nivou koji mogu biti nosioci aktivnosti sadržanih u planu podrške porodici;
- Kontakt sa školom s ciljem zajedničke podrške u procesu obrazovanja djece.

Postavlja se pitanje:

Kako je škola upisala maloljetnu djevojčicu bez rodnog lista, kako niko od susjeda srodnika ili prvenstveno škola kao bitan akter socijalizacije i kao bitan akter saradnje sa drugim institucijama nije prijavila navedeni slučaj? Dakle, najstarije dijete ima 21 godinu i nikad – ama baš niko, pa ni zdravstvene ustanove gdje su pronađeni tragovi da su djeca liječena – nije alarmirao nadležne institucije. Još jedno pitanje se postavlja da li se naši ljekari bave zdravstvenim stanjem pacijenta ili njegovim zdravstvenim osiguranjem, što znači da ko nema regulisano zdravstveno osiguranje može izgubiti i život, a da mu zdravstveni radnik ne pruži pomoć. Zar zdravstvenim osiguranjem ili plaćanjem zdravstvene usluge ne bi trebalo da se bave drugi službenici klinike čiji je to posao?!

2.3. Etički izazovi za socijalne radnike u radu sa socijalno isključenim grupama

Šta je to socijalni rad?

Socijalni rad se definiše kao djelatnost koja promoviše društvenu promjenu, rješava međuljudske probleme, osnažuje i oslobađa ljude i poboljšava njihov život. Principi ljudskih prava i socijalne pravde su temeljni za socijalni rad.³

Koje su obaveze socijalnih radnika?

Obaveza socijalnih radnika je da:

- *poštuju pravo svake osobe na samoodređenje (podržati i braniti fizički, psihološki, emotivni i duhovni integritet svake osobe, kao i pravo na kvalitet života);*
- *promovišu pravo na učestvovanje (poštovati i promovisati pravo ljudi na izbor i lične odluke ukoliko to ne prijeti pravima i interesima drugih);*
- *tretiraju svaku osobu posebno (bave se svakom osobom u kontekstu porodice, zajednice, društvenog i prirodnog okruženja);*
- *utvrde i razvijaju snage (fokusravajući se na snage pojedinaca, grupa i zajednice te kontinuirano promovišući njihovo osnaživanje).*

Socijalni radnici imaju obavezu da kontinuirano promovišu socijalnu pravdu, i to na način da:

- *ukazuju na negativnu diskriminaciju (ukazivanje na negativnu diskriminaciju na osnovu karakteristika kao što su: invalidnost, dob, kultura, bračni status, socijalno-ekonomski status, boja kože, rasa, seksualna orijentacija...);*
- *prepoznaju različitost (prepoznaju i poštuju etničku i kulturnu različitost i uopšte različitost u zajednici);*
- *ravnomjerno raspoređuju resurse (resurse sa kojima raspolažu dužni su da rasporede ravnomjerno i u skladu sa potrebama);*
- *razmatraju politike i prakse koje nisu pravedne (upozoravaju poslodavca, zakonodavnu i izvršnu vlast i javnost na neadekvatne resurse i slučajeve u kojima su resursi neadekvatno raspoređeni, kao i na nepravedne i štetne politike);*
- *pružaju pomoć (u stvaranju takvog društva koje će uključivati sve pojedince).*

3. Globalni standardi za obrazovanje i obuku u socijalnom radu, Marina Ajduković

Šta je uslov za kvalitetnu uslugu socijalnih radnika?

Sposobnost i volja socijalnih radnika da se ponašaju etički uslov je za kvalitetnu uslugu onima koji tu uslugu trebaju.

Socijalni radnici se ponašaju etički ukoliko:

- poštuju prethodno navedena osnovna načela socijalnog rada;
- obezbjeđuju povjerenje korisnika;
- daju informacije korisniku na njemu razumljiv način;
- dostojanstveno ga oslovljavaju;
- obraćaju mu se s poštovanjem;
- istrajavaju u iznalaženju rješenja u svakom konkretnom slučaju;
- svojim radom podstiču i maksimalno angažuju korisnika i njegovu mrežu podrške (porodicu, osobe od povjerenja);
- vode brigu o tome da sam korisnik donosi odluku da li će prihvatiti ili odbiti ponuđenu pomoć;
- ne osuđuju njegove postupke;
- omogućće mu uvid u dokumentaciju;
- prikupljene informacije o korisniku čuvaju kao profesionalnu tajnu;
- ne ispoljavaju bilo kakve oblike nasilja nad korisnikom;
- ne uzimaju bilo kakve materijalne i nematerijalne darove od korisnika za pruženu stručnu pomoć;
- djeluju u interesu korisnika radi ostvarivanja njegove socijalne sigurnosti.

Nažalost, socijalni radnici se u svom radu vrlo često susreću sa problemima etičke prirode uzrokovanih činjenicom da je lojalnost socijalnih radnika najčešće u središtu sukobljenih interesa, da oni istovremeno i pomažu i kontrolišu, a kontinuirano su u sukobu između dužnosti socijalnog radnika da zaštite interese ljudi i efikasnosti u radu i ograničenim resursima u društvu.

**3.
PRAVO NA
NEDISKRIMINACIJU
SOCIJALNO RANJIVIH
GRUPA**

3. PRAVO NA NEDISKRIMINACIJU SOCIJALNO RANJIVIH GRUPA

Pravo na zaštitu od diskriminacije je ljudsko pravo koje pripada bilo kojoj osobi bez obzira na ličnu osobinu ili pripadnost nekoj grupi.

Pravo na nediskriminaciju sadržano je u brojnim međunarodnim dokumentima iz oblasti ljudskih prava koje je BiH ratifikovala, a sistemsku zaštitu od diskriminacije osigurava Zakon o zabrani diskriminacije („Službeni glasnik BiH“, br. 59/09 i 66/16). Antidiskriminacijska odredba sadržana je i u većini zakona u BiH koji regulišu ostvarivanje prava socijalno ranjivih grupa stanovništva.

Diskriminacijom se, u smislu Zakona o zabrani diskriminacije, smatra svako različito postupanje, uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti zasnovano na stvarnim ili pretpostavljenim osnovama prema bilo kojoj osobi ili grupi osoba i onima koji su s njima u rodbinskoj ili drugoj vezi na osnovu njihove rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, invaliditeta, dobi, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, spolnih karakteristika, kao i svake druge okolnosti koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojoj osobi onemogući ili ugrozi priznavanje, uživanje ili ostvarivanje prava i sloboda u svim oblastima života na ravnopravnoj osnovi.

Oblasti primjene Zakona o zabrani diskriminacije

Ovaj zakon primjenjuje se na postupanje svih javnih tijela na nivou države, entiteta, kantona i Brčko distrikta BiH, opštinskih institucija i tijela, te pravnih lica s javnim ovlaštenjima, kao i na postupanje svih pravnih i fizičkih lica, u svim i posebno u oblasti: socijalne zaštite, uključujući socijalno osiguranje, socijalne naknade, socijalnu pomoć (naknade za stanovanje, naknade za mlade itd.) i načinu postupanja prema korisnicima socijalne zaštite.

Obaveza nadležnih vlasti na svim nivoima je

usvajanje praktičnog mehanizama za zaštitu od diskriminacije, tj. da svojim opštim ili posebnim pravnim aktima regulišu principe jednakog postupanja i osiguraju efikasne interne procedure za zaštitu od diskriminacije.

Kako zatražiti zaštitu od diskriminacije?

Svaki pripadnik socijalno ranjive grupe može na osnovu člana 11 Zakona o zabrani diskriminacije u svim postupcima u kojim nadležni vlasti odlučuju o nekom od njegovih prava istaći prigovor ili žalbu koja se odnosi na diskriminaciju.

Pripadnik socijalno osjetljive grupe stanovništva, samostalno ili uz podršku udruženja koje se bave zaštitom ljudskih prava, može pokrenuti sljedeće tužbe, pojedinačno ili kumulativno:

TUŽBA ZA UTVRĐIVANJE DISKRIMINACIJE

(Deklaratorni antidiskriminacijski zahtjev) Ovom tužbom se utvrđuje da je tuženi povrijedio tužiočevo pravo na jednako postupanje, odnosno da radnja koju je preduzeo ili propustio može neposredno dovesti do povrede prava na jednako postupanje.

TUŽBA ZA ZABRANU, ODNOSNO PROPUŠTANJE

(Prohibitivni zahtjev) ili otklanjanje diskriminacije (restitutivni zahtjev) U ovoj tužbi traži se zabrana preduzimanja radnji kojima se krši ili se može prekršiti tužiočevo pravo na jednako postupanje, odnosno da se izvrše radnje kojima se uklanja diskriminacija ili njene posljedice.

TUŽBA ZA NAKNADU ŠTETE

Ovom tužbom se traži nadoknada materijalne i nematerijalne štete uzrokovane povredom prava zaštićenih ovim zakonom.

TUŽBA ZA OBJAVU PRESUDE

Tužbom se traži da se presuda kojom je utvrđena povreda prava na jednako postupanje na trošak tuženika objavi u medijima.

Pored sudske zaštite, osobe izložene diskriminaciji i/ili NVO mogu u skladu sa Zakonom o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine⁴ podnijeti pojedinačne i grupne žalbe u vezi s diskriminacijom. Institucija ombudsmena za ljudska prava u BiH (u daljem tekstu: ombudsmeni) je nezavisna institucija koja ima centralnu ulogu u zaštiti od diskriminacije utvrđenu članom 7 Zakona o zabrani diskriminacije⁵, a čine je tri ombudsmena imenovana od strane Parlamentarne skupštine BiH u skladu sa Zakonom o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine. Ombudsmeni su zaduženi za promociju Zakona o zabrani diskriminacije, informisanje javnosti, podizanje svijesti, provođenje kampanje i na druge načine aktivno promovisanje borbe protiv diskriminacije u svrhu njene prevencije. U okviru Institucije ombudsmena djeluje poseban Odjel za eliminaciju svih oblika diskriminacije koji između ostalog zaprima pojedinačne i grupne prijave (fizičkih i pravnih osoba) u vezi s diskriminacijom te pruža pomoć osobama i grupama osoba koje su podnijele prijavu zbog diskriminacije pri pokretanju sudskog postupka. Žalba se izjavljuje pismeno, putem pošte, faksa, e-maila ili ličnim dostavljanjem u Instituciju ombudsmena. U žalbi treba iznijeti kraći opis događaja, činjenica ili odluka koji su doveli do podnošenja žalbe⁶. Ukoliko ombudsmen utvrdi povredu prava, izdaje preporuke nadležnim organima da preduzmu mjere kako bi se ispravile povrede ljudskih prava ili slabo funkcionisanje uprave.

4. Zakon o ombudsmenu za ljudska prava BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 19/02, 35/04 i 32/06)

5. Zakon o zabrani diskriminacije („Službeni glasnik BiH“, br. 59/09 i 66/16)

6. Smjernice za ispunjavanje obrasca žalbe-diskriminacija, dostupno na:

http://www.ombudsmen.gov.ba.documents/obmudsmen_doc2016101709461593bos.pdf

3.1. Promovisanje i značaj principa socijalne pravednosti

Šta je neophodno osigurati socijalno ranjivim grupama stanovništva?

Neophodno je pružati punu podršku i osigurati provođenje aktivnih mjera za njihovo djelotvorno učešće, uključenost u zajednicu, poštujući njihovo lično dostojanstvo, slobodu izbora, različitosti, ravnopravnost u pogledu mogućnosti za uspjeh, rodnu ravnopravnost i sl.

Šta predviđa princip socijalne pravednosti?

Predviđa prema standardima EU da države imaju obavezu realizovati različite aktivnosti u okviru sedam strateških područja: 1. obrazovanje i cjeloživotno učenje; 2. zapošljavanje i pristup zapošljavanju; 3. stanovanje i dostupnost energije; 4. pristup socijalnim naknadama i uslugama; 5. pristup zdravstvenom sistemu; 6. briga o starijim osobama; 7. borba protiv zaduženosti i finansijska nezavisnost; što bi u konačnici imalo za rezultat uravnoteženi društveni razvoj BiH.

Važno !!!

Princip socijalne pravednosti je posljednjih godina u sistemu EU postao međunarodni i regionalni prioritet u okviru kojeg su zadani glavni ciljevi za sve zemlje koje nastoje izgraditi pravedniji socijalni sistem. Ostvarenje socijalne pravednosti u društvu trajan je cilj, a njegovo ostvarenje u značajnoj mjeri zavisi od prevladavajućeg koncepta ekonomske politike tj. politika u BiH. Ove politike u BiH uspostavljene su na različitim nivoima vlasti i u okviru različitih sektora zaštite (obrazovanje, zapošljavanje, zdravstvo, socijalna zaštita...)

Uloga socijalne zaštite

najvažnija je u izgradnji sistema zasnovanog na solidarnosti i pravednosti prema socijalno ranjivim grupama stanovništva. Kroz socijalni sistem neophodno je osigurati direktnu podršku socijalno ranjivim grupama stanovništva, osigurati resurse za rad sa pojedincima, grupama i zajednicom zasnovan na principu nediskriminacije. Cilj je smanjiti stepen socijalne isključenosti, osnažiti pojedince i grupe i osigurati jednake šanse za sve ranjive grupe da savladaju svoju marginalizovanost.

VJEŽBA

OBLICI DISKRIMINACIJE

Centar za socijalni rad (CSR) je istovremeno rješavao dva predmeta vezana za sklapanje maloljetničkog braka za dvije djevojčice uzrasta 15 godina.

Predmet: A)

Slučaj djevojčice romske nacionalnosti od 15 god i 2 mj. starosti, gdje je podršku zatražila majka.

Predmet B)

Slučaj neromske djevojčice od 15 god. i 8 mj. starosti, gdje su podršku zatražili otac i majka.

U OBA PREDMETA CSR JE URADIO STRUČNO MIŠLJENJE.

Kratak sadržaj stručnih mišljenja CSR-a

Predmet A

„Na osnovu predočenih stavova roditelja i razgovora sa romskom djevojčicom u vezi sa sklapanjem maloljetničkog braka, CSR je praktično odobrio ovo stanje uvodeći samo mjeru pojačanog nadzora (...)

Obrazlažući (...), na osnovu provjere okolnosti po osnovu zahtjeva za sklapanje braka maloljetne romske djevojčice, CSR je utvrdio da je već započeta vanbračna zajednica, te da je djevojčica prihvatila ovaj brak.

Brak je sklopljen uz saglasnost oca i uz saglasnost porodice njenog nevjenčanog supruga koja ih izdržava.

Obje porodice su kao razlog za brak navele njihovo dugogodišnje poznanstvo. Izdvojeno mišljenje je dala majka i izrazila protivljenje sklapanju ovog braka, navodeći da djevojčica nije zrela za sklapanje braka, te da je zbog ovog braka napustila školovanje (...), tražeći da se preduzmu mjere za prekid ove vanbračne zajednice.”

Predmet B

„Na osnovu predočenih stavova roditelja i razgovora sa djevojčicom, CSR je mišljenja da djevojčica nije dovoljno emocionalno zrela za sklapanje braka i predložio je vraćanje djevojčice u roditeljsku porodicu.”

CSR navodi (...) da se na osnovu razgovora sa djevojčicom utvrdilo da je ona svojevolljno, bez prisile stupila u vanbračnu zajednicu i pobjegla od kuće u kuću nevjenčanog supruga.

U vezi sa okolnostima sklapanja vanbračne zajednice, svoje izjave dali su nevjenčani suprug i njegovi roditelji koji izdržavaju njenog nevjenčanog supruga, navodeći da su prihvatili ovu situaciju.

Sklapanju braka protive se roditelji (otac i majka) navodeći da djevojčica nije emocionalno zrela za donošenje ove odluke i da je u njenom interesu da nastavi redovno školovanja. Predloženo je da se djevojčica vrati u porodicu uz pojačani nadzor.

Epilog predmeta

U prvom predmetu, nakon druge žalbe majke romske djevojčice dolazi do naknadne reakcije sigurnosnih službi i utvrđivanja da je djevojčica bila žrtva ugovorenog braka.

U drugom predmetu je brak nastavljen, iako je djevojčica vraćena u porodicu; ponovo je pobjegla od svojih roditelja, a naknadno je utvrđeno da je već duže vrijeme bila izložena fizičkom nasilju u roditeljskoj kući.

U oba predmeta uočavamo različito postupanje (pripadnica manjine), što je za posljedicu imalo različit tretman djevojčica i indirektno druge posljedice, tj. neuočavanje postojanja drugih razloga važnih za rješavanje predmeta (neromska djevojčica) u naizgled istim uslovima. Ovdje se može uočiti i višestruka diskriminacija koja se ogleda u razlikovanju koje je uzrokovalo umanjenje i neostvarivanje prava na zaštitu.

Kao što se može vidjeti, nejednako postupanje se ogleda u tome što se prema osobi ili grupi nejednako (nepovoljnije) postupa zbog nekog njihovog ličnog svojstva.

Važno je znati da se neko ponašanje kvalifikuje kao diskriminatorno bez obzira da li je onaj ko je izvršio diskriminaciju imao namjeru da diskriminira ili to uopšte nije bio njegov cilj. Pitanje namjere nije od značaja, tj. nije pravno relevantno za diskriminaciju. Osnovni standard u pokrenutim postupcima u kojim se istražuje činjenje diskriminacije je da se u suštini od okrivljene strane traži da dokaže da diskriminacija nije počinjena.

3.2. Diskriminacija u oblasti socijalnog rada

Za sprečavanje diskriminacije potrebno je uspostaviti uspješan metod prepoznavanja različitih ranjivih grupa.

Najranjivije su one grupe kod kojih su svi elementi ranjivosti konvergentni, odnosno kada je prisutno lišavanje u pogledu zdravlja, fizičkog stanja, obrazovanja i znanja te niski prihodi i loše ekonomsko stanje. Uvijek su to određene grupe koje su najviše izložene uticaju štetnih faktora, koje imaju najmanje šanse za preživljavanje i najlošiji kvalitet života.

Važno !!!

U različitim zemljama se različite grupacije smatraju ranjivim. Zbog toga se za utvrđivanje najranjivijih grupa koriste standardni, ali i specifični indikatori; izbor indikatora zavisi od nivoa razvijenosti svake zajednice. Važan faktor za prepoznavanje je stepen raspoloživosti i pristup osnovnim razvojnim resursima.

U odnosu na dominantnu populaciju, ranjivim grupama teže su dostupni faktori samoostvarivanja, kao što su obrazovanje, posao, zdravstveni i kulturni resursi, socijalna podrška i sl., što za posljedicu ima pet vidova isključenosti:

- Finansijsku (život u siromaštvu);
- Statusnu (nemogućnost da se prate minimalni standardi svojstveni odgovarajućoj zajednici);
- Socijalnu (isključenost iz uobičajenih tokova zajednice);
- Razvojnu (manja mogućnost za ispoljavanje i razvoj ličnih potencijala);
- Ekspresivnu (manja mogućnost iskazivanja sopstvenog mišljenja i stavova).

Poštovanje načela u oblasti socijalnog rada kao efikasna antidiskriminacijska mjera

U cilju sprečavanja diskriminacije važno je poštovanje radnih načela socijalnog rada:

- Načela subsidijarnosti (odlučivanje u lokalnim službama);
- Načela socijalne pravičnosti;
- Načela slobode izbora i dostupnosti socijalne zaštite;
- Načela individualizacije;
- Načela uključenosti korisnika u zajednicu;
- Načelo blagovremenosti;
- Načela poštovanja ljudskih prava i integriteta korisnika;
- Načela zabrane diskriminacije;
- Načela informiranosti o pravima i uslugama;
- Načela učestvovanja u donošenju odluka;
- Načela tajnosti i zaštite ličnih podataka;
- Načela poštovanja privatnosti;
- Načela podnošenja pritužbe.

Prepoznavanje činjenja diskriminacije

Treba napomenuti da se u praksi većina diskriminatornih postupaka zasniva se na stereotipnim stavovima i predrasudama koje su ponekad toliko raširene i dugotrajne da se postupanja koja se na njima zasnivaju smatraju uobičajenima.

Da bi nejednak tretman bio diskriminacija, potrebno je da se on zasniva na nekom ličnom svojstvu. Drugim riječima, prema osobi se nejednako postupa samo zato što ima određene karakteristike nabrojane u prethodno naznačenoj definiciji diskriminacije i obično je to situacija nepoštovanja, nepružanja i neispunjenja prava neke osobe ili grupe osoba:

- Nepoštovanje prava – ugrožava se pravo pojedinca ili grupe u situaciji kada se izbjegava uklanjanje mjera kojima se sprečava ili umanjuje uživanje prava.
- Nepružanje zaštite – u istom kontekstu treba prepoznati i situaciju kada se uvede mjera kojima se trećoj strani onemogućuje ostvarivanje prava.
- Neispunjenje – situacija u kojoj se ne uvedu pozitivne mjere koje olakšavaju ostvarivanje prava ili se ne uvedu mjere koje osiguravaju uživanje prava onim osobama koje nisu u mogućnosti ostvariti svoja prava zbog smetnji koje su izvan njihove kontrole.

Oblici diskriminacije

Bez obzira na osnov, diskriminacija može biti direktna ili indirektna. Težim oblikom diskriminacije smatraće se diskriminacija koja je počinjena prema određenoj osobi po više osnova, a prepoznaje se kao:

- višestruka diskriminacija – diskriminacija počinjena više puta;
- ponovljena diskriminacija;
- diskriminacija koja postoji duže vrijeme (produžena diskriminacija);
- podsticanje na diskriminaciju;
- izdavanje naloga drugima da vrše diskriminaciju;
- viktimizacija.

VJEŽBA

DISKRIMINACIJA – IZJEDNAČAVANJE MOGUĆNOSTI

PRIMJER

Majka dvoje romske djece se na osnovu pomoći socijalnog radnika obraća direktoru jedne osnovne škole sa molbom za uključivanje njeno dvoje djece uzrasta 10 i 12 godina u redovno osnovno školovanje.

Direktor škole prihvata molbu majke, ali je kasnije obavještava, kao i Centar za socijalni rad, da djecu ne može upisati u školu na redovno pohađanje nastave dok ne dostave rodne listove djece, navodeći da je propisano se za upis djece u školu trebaju dostaviti izvode iz matične knjige rođenih, što je pravilo jednako za sve.

U ovom slučaju se prema osobi ili grupi jednako postupa, ali takvo postupanje proizvodi različite (nepovoljnije) posljedice u odnosu na te osobe, odnosno grupu, zbog situacije koja nije uzeta u obzir.

Epilog predmeta

Djeca su ostala van školskih aktivnosti sve dok CSR nije osigurao tražene dokumente što je trajalo nekoliko mjeseci, a za to vrijeme djeca nisu pohađala školu. Zbog toga se Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH obraća predstavkom majka, smještena u prihvatilište za beskućnike sa troje maloljetne djece, koja je kao izbjeglica iz BiH boravila ilegalno u Sloveniji i sada repatrirana u BiH, na područje Kantona Sarajevo.

Direktor osnovne škole djecu uključuje u redovno obrazovanje samo na osnovu izjave majke, iako djeca nemaju lične dokumente.

Majka je podnijela zahtjev za pomoć nadležnom CSR-u sa zamolbom za pružanje pomoći, a CSR ju je uputio da sama pristupi pribavljanju traženih dokumenata, ne uzimajući u obzir da ona živi u prihvatilištu i da za to nema sredstava.

Iako u tom periodu nije postojao zakon o pružanju pravne pomoći na nivou BiH ni propis koji reguliše ove situacije, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je, procjenjujući najbolji interes troje maloljetne djece, zatražilo, pozivajući se na najbolji interes djece, pribavljanje dokumentacije za djecu službenim putem od nadležnog CSR-a u Sloveniji.

CSR Slovenije je dostavio svu raspoloživu dokumentaciju o školovanju djece i ostalu dokumentaciju na osnovu koje je CSR u mjestu ranijeg predratnog prebivališta majke službenim putem pokrenuo postupak za izdavanje identifikacijskih dokumenata (rodnih listova za djecu).”

Ovdje je u pitanju nejednako postupanje kao opravdani izbor.

Treba znati da nije svako pravljenje razlike automatski i diskriminacija. Da bi se pravljenje razlike ili nejednako postupanje moglo okarakterisati kao diskriminatorno, bilo je potrebno obrazložiti da će pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje, biti opravdano.

Nejednako postupanje kao opravdan izbor je veoma često složena situacija koja se u najvećem broju slučajeva mora regulisati, najbolje zakonskim i podzakonskim aktima, kriterijima i sl.

Kod nejednakog postupanja kao opravdanog izbora potrebno je provesti složenu analizu kako bi se ispitalo da li su cilj i posljedica nejednakog tretmana opravdani i da li postoji srazmjera između cilja koji se želio ostvariti i neke mjere koja je preduzeta.

U mnogim slučajevima se određeno pravilo, kriterij, uslov i sl. uvodi da bi se zaista postigao neki zakonit cilj, ali se pritom ne uzima u obzir različit položaj u kojem se određena kategorija osoba nalazi, iako ne postoji namjera da ona bude diskriminirana.

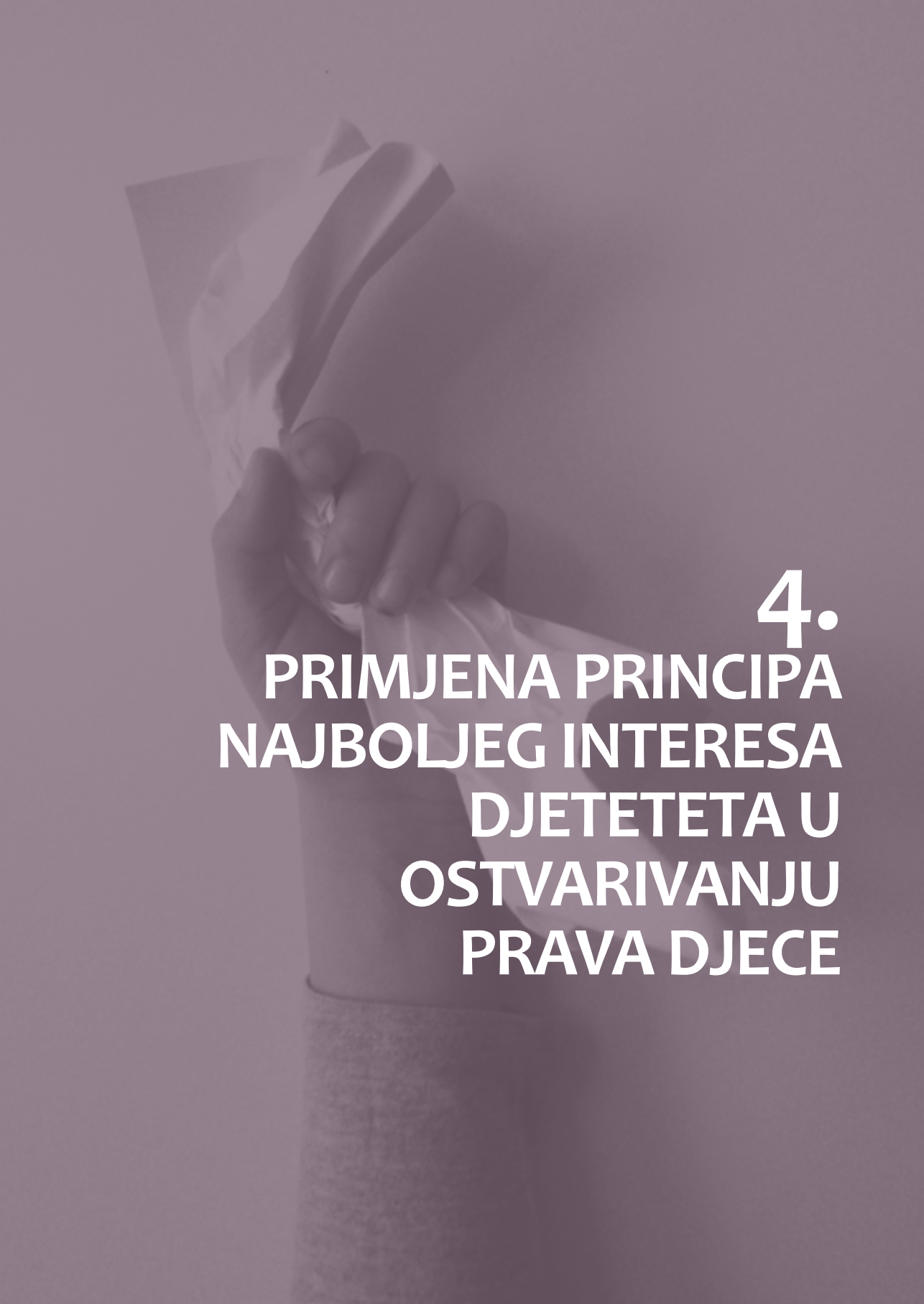
PRILOG 1

NAČELA SOCIJALNOG RADA

- Načelo supsidijarnosti: koje je važeće za prakse osiguravanja prava i usluga u sistemu socijalne zaštite garantovanih svim osobama koje ne mogu sebi ili članovima svoje porodice osigurati zadovoljavanje osnovnih životnih potreba primanjima koja ostvaruju radom, korištenjem drugih prava, prihodima od imovine, uz pomoć osoba koje su ih dužne izdržavati ili na drugi način.
- Načelo socijalne pravičnosti: koje predviđa da osoba koja ostvaruje prava iz sistema socijalne zaštite ne može korištenjem ovih prava postići bolji materijalni položaj od osobe koja sredstva za život stiče radom ili na osnovu prava koja proizlaze iz rada.
- Načelo slobode izbora i dostupnosti socijalne zaštite: koje predviđa da socijalne usluge, novčane i druge pomoći i potpore iz sistema socijalne zaštite ostvaruju korisnici po načelu slobodnog izbora, pod uslovima propisanim zakonom. Pružanje socijalnih usluga i ostvarivanje pomoći organizovano je na način koji osigurava njihovu fizičku i ekonomsku dostupnost korisnicima.
- Načelo individualizacije: koje predviđa da se prava iz sistema socijalne zaštite osiguravaju u skladu s individualnim potrebama i okolnostima korisnika, uz njegovo aktivno sudjelovanje pod uslovima propisanim zakonom. Prava iz sistema socijalne zaštite neotuđiva su lična materijalna i druga prava, ne mogu se prenijeti na drugoga niti se mogu naslijediti. Dospjele novčane naknade, potpore i pomoći koje nisu isplaćene do smrti korisnika mogu se nasljeđivati, a novčane naknade, potpore i pomoći dospjele poslije smrti korisnika koji nema nasljednika vraćaju se u odgovarajući budžet.
- Načelo uključenosti korisnika u zajednicu: koje predviđa da se usluge iz sistema socijalne zaštite pružaju korisnicima u pravilu kada su za to ispunjeni uslovi u njihovim domovima i/ili njihovoj lokalnoj zajednici kroz vaninstitucionalne oblike zaštite koje osiguravaju različiti davaoci usluga s ciljem poboljšanja kvaliteta života korisnika i njegove uključenosti u zajednicu.
- Načelo blagovremenosti: koje predviđa da se mjerama i programima socijalne zaštite osigurava blagovremeno prepoznavanje potreba i pružanje usluga korisniku radi sprečavanja nastanka ili razvoja stanja koja ugrožavaju zadovoljavanje njegovih životnih potreba ili sprečavaju uključenost u zajednicu.

- Načelo poštovanja ljudskih prava i integriteta korisnika: koje predviđa da korisnik ima pravo na socijalnu zaštitu uz poštovanje njegovih ljudskih prava, fizičkog i psihičkog integriteta, sigurnosti i uvažavanje etičkih, kulturnih i vjerskih uvjerenja.
- Načelo zabrane diskriminacije: koje predviđa zabranu indirektnu i direktnu diskriminacije korisnika socijalne zaštite u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije.
- Načelo informisanosti o pravima i uslugama: koje predviđa da se svakoj osobi moraju dati informacije o pravima i uslugama te pravu na potporu u savladavanju komunikacijskih teškoća u sistemu socijalne zaštite i koje doprinose zadovoljenju njegovih ličnih potreba i poboljšanju kvalitete života u zajednici. Izuzetno, osoba nema pravo na informaciju kojom bi se u nepovoljan položaj stavila neka druga osoba.
- Načelo učestvovanja u donošenju odluka: koje predviđa da se korisniku socijalne zaštite mora omogućiti učestvovanje u procjeni stanja i potreba i odlučivanje o korištenju potrebnih usluga, te pravovremeno dobijanje svih informacija i potpora koje su mu potrebne za donošenje odluke, uključujući i rizik od povrede ili štete, opis, cilj i korist od predložene usluge, kao i informacije o drugim raspoloživim uslugama i druge informacije od značaja za pružanje usluge. Bez pristanka korisnika, odnosno njegovog staratelja ili zakonskog zastupnika ne smije se pružiti nijedna usluga, osim u slučajevima propisanim zakonom. Dijete, prema svojoj dobi i zrelosti, i odrasla osoba lišena poslovne sposobnosti, u skladu sa svojim mogućnostima, imaju pravo učestvovati i dati mišljenje u svim postupcima u kojima se odlučuje o njihovim pravima.
- Načelo tajnosti i zaštite ličnih podataka: koje podrazumijeva da se korisniku socijalne zaštite mora osigurati tajnost i zaštita svih ličnih podataka, uključujući i onih koji se odnose na provođenje postupka i ostvarivanje socijalne zaštite. Izuzetno, pravo na tajnost podataka ne odnosi se na slučajeve propisane zakonom ili propisima donesenim na osnovu zakona.
- Načelo poštovanja privatnosti: koje podrazumijeva da korisnik socijalne zaštite ima pravo na poštovanje privatnosti prilikom pružanja usluga socijalne zaštite. Osoba koja pruža uslugu u oblasti socijalne zaštite ne smije narušavati privatnost korisnika preko mjere nužne za pružanje usluge ili osiguravanje prava korisniku.
- Načelo podnošenja pritužbe: koje podrazumijeva da korisnik socijalne zaštite koji nije zadovoljan pruženom uslugom, postupkom ili ponašanjem osoba koje pružaju usluge u oblasti socijalne zaštite, može podnijeti pritužbu rukovodiocu ili drugoj odgovornoj osobi u ustanovi socijalne zaštite, ustanovi ili pravnoj osobi koja pruža uslugu socijalne zaštite, odnosno fizičkom licu koje profesionalno obavlja poslove socijalne zaštite. Rukovodilac i druge odgovorne osobe dužni su da bez odgađanja postupe po pritužbi i o preduzetim mjerama pisanim putem obavijeste korisnika najkasnije u roku od 15 dana od dana podnošenja pritužbe. Ako korisnik nije zadovoljan preduzetim mjerama, zaštitu svojih prava može zatražiti od ministarstva nadležnog za poslove socijalne zaštite.

Kršenje ovih načela vezano je za stručnost u radu i etiku socijalnog rada te direktno za oblast diskriminacije jer se analizom primjenjivanja ili neprimjenjivanja ovih načela mogu utvrditi indikatori za različito postupanje prema korisnicima.

A hand holding a crumpled piece of paper against a dark background. The hand is positioned on the left side of the frame, with the fingers gripping the paper. The paper is white and crumpled, with some folds and shadows. The background is a solid, dark purple or grey color. The text is overlaid on the right side of the image.

4.
**PRIMJENA PRINCIPA
NAJBOLJEG INTERESA
DJETETA U
OSTVARIVANJU
PRAVA DJECE**

4. PRIMJENA PRINCIPA NAJBOLJEG INTERESA DJETETA U OSTVARIVANJU PRAVA DJECE

4.1. Najbolji interes djeteta u kontekstu Konvencije UN-a o pravima djeteta

Konvencija UN-a o pravima djeteta je postala pravno obavezujuća za BiH nakon njenog preuzimanja notifikacijom o sukcesiji 23. novembra 1993. godine.

Provođenje Konvencije UN-a o pravima djeteta (u daljem tekstu: Konvencija) je proces u kojem države članice preduzimaju sve mjere da provedu odredbe ovog ugovora, odnosno obezbijede ostvarivanje svih prava iz Konvencije za svako dijete.

Konvencija definiše pun opseg prava djeteta i obezbjeđuje praktični okvir za njihovo provođenje u integrisanom i holističkom smislu kako bi se sva prava djeteta u potpunosti ostvarila. Konvencija promovise filozofiju poštovanja djeteta, prepoznaje djecu kao subjekt prava, iskušava tradicionalne poglede na djecu kao pasivne uživaoce brige i zaštite, insistira da djeca imaju prava i zato nameće obaveze odraslima. Suštinski, Konvencija obezbjeđuje set standarda prema kojima se mjere i na osnovu kojih se unapređuje tretman djece. Jedan od četiri principa Konvencije kaže da sve što činimo treba biti u najboljem interesu djeteta.

Princip „najbolji interes djeteta“, koji se kao posebno pravo po prvi put promovise u Konvenciji, predstavlja jedan od osnovnih instrumenata u zaštiti prava djeteta, čija primjena garantuje rješenja koja najbolje odgovaraju potrebama i interesima djeteta. Bez poštovanja ovog principa nijedno drugo pravo ne može se u potpunosti ostvariti.

U odredbi člana 3 stav 1. Konvencije je princip najboljeg interesa djeteta eksplicitno priznat i glasi: „U svim akcijama u vezi s djecom, bez obzira da li ih preduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne zaštite, sudovi, upravni organi ili zakonodavna tijela, najbolji interes djeteta biće od prvenstvenog značaja.“ U tom smislu država mora obezbijediti da se u svakom konkretnom slučaju odluka zasniva na pravilnoj procjeni najboljeg interesa djeteta.

Odredba člana 3 stav 2. Konvencije glasi: „Države potpisnice se obavezuju da osiguraju djetetu zaštitu i brigu koja je potrebna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i dužnosti njegovih roditelja, zakonskih staratelja ili drugih pojedinaca zakonski odgovornih za njega, a da bi se ovo postiglo, preduzeće sve zakonske i upravne mjere.“ Država treba da uspostavi pravičnu ravnotežu između interesa djeteta i interesa roditelja, drugog pojedinca, odnosno interesa društva u cjelini.

Odredba člana 3 stav 3. Konvencije glasi: „Države potpisnice će osigurati da se institucije, službe i ustanove odgovorne za brigu o djeci i njihovu zaštitu pridržavaju standarda uspostavljenih od strane odgovarajućih vlasti, naročito u pogledu sigurnosti, zdravlja, u broju i prikladnosti njihovog osoblja kao i odgovarajućeg nadzora nad njima.“

Konvencija ne nudi preciznu definiciju standarda niti postavlja jasna i precizna pravila za njihovu primjenu. Ona se usmjerava na promišljanje i uvažavanje pozicije svakog djeteta u specifičnom položaju u kojem se nalazi, uzimajući u obzir njegov lični kontekst, situaciju i potrebe, te obavezuje na postupanje koje će obezbijediti optimalan rast i razvoj djeteta.

Princip najboljeg interesa djeteta je eksplicitno naglašen i u sljedećim članovima Konvencije kojima se definišu konkretna prava djeteta:

- **Član 9** *Odvajanje od roditelja u kojem se normira da „dijete ne bude protiv svoje volje odvojeno od svojih roditelja, osim kada nadležne vlasti koje podliježu sudskom ispitivanju odluče, u skladu s odgovarajućim zakonima i procedurama, da je takvo odvajanje potrebno u najboljem interesu djeteta. Takva odluka može biti potrebna u određenim slučajevima kao što su zlostavljanje ili zanemarivanje djeteta od roditelja, ili gdje roditelji žive odvojeno i mora se donijeti odluka o djetetovom mjestu stanovanja.“*
- **Član 10** *Spajanje s porodicom koji glasi: „U skladu s obavezama država potpisnica iz člana 9 stav 1., molba djeteta ili njegovih roditelja da uđu u državu potpisnicu ili izađu iz nje u cilju ponovnog sjedinjenja porodice rješavaće države potpisnice na pozitivan, human i brz način.“*
- **Član 18** *u kojem se u okviru roditeljske odgovornosti utvrđuje da „oba roditelja u osnovi imaju zajedničku odgovornost za podizanje i razvitak djeteta. Roditelji ili, ako je takav slučaj, zakonski staratelji, snose prvenstvenu odgovornost za podizanje i razvitak djeteta. Njihova osnovna briga će biti najbolji interes djeteta.“*
- **Član 20**, koji u okviru zaštite djeteta bez roditeljskog staranja utvrđuje da „dijete privremeno ili stalno lišeno svog porodičnog okruženja, ili ono koje zbog vlastitih najboljih interesa ne može ostati u tom okruženju, imaće pravo na posebnu zaštitu i pomoć koju će pružiti država“.
- **Član 21**, koji po pitanju usvojenja propisuje: „Države potpisnice koje priznaju i/ili dozvoljavaju sistem usvajanja obezbijediće da najbolji interes djeteta bude osnovni kriterij.“
- **Član 37** *Lišenje slobode – odvajanje od odraslih, kojim se normira da „će svako dijete lišeno slobode biti odvojeno od odraslih, osim ako to nije u najboljem dječijem interesu, a imaće pravo da održava dodire sa svojom porodicom putem dopisivanja i posjeta, osim u izuzetnim okolnostima“.*
- **Član 40** *stav 2. tačka b) alineja iii. Pravično suđenje kojim se normira obaveza države da će u krivičnim postupcima koji se vode protiv djeteta koje je navodno prekršilo ili je optuženo za kršenje krivičnog zakona „o optužbi odlučiti bez odlaganja jedno ovlašteno, nezavisno i nepristrano sudsko tijelo ili vlasti na poštenoj raspravi u skladu sa zakonom, u prisustvu zakonske ili druge odgovarajuće pomoći, i da će se, osim ako se bude smatralo da to nije u najboljem interesu djeteta, posebno uzeti u obzir njegova starost ili situacija, kao i njegovih roditelja, odnosno zakonskih staratelja“.*

Bitan segment principa najboljeg interesa djeteta je pravo djece da učestvuju u donošenju svih odluka koje se njih tiču, u skladu sa njihovim uzrastom i zrelošću. Akcije koje se preduzimaju radi dobrobiti djeteta moraju uzimati u obzir dječije mišljenje i iskustva ako se želi da ono što se za njih čini bude odgovor na njihove stvarne potrebe.

PRIMJER

NAJBOLJI INTERES DJETETA 1

(NARATIV I PRIMJER OBJAŠNEN KROZ RJEŠENJE)

Rezime

Radnoj grupi za zaštitu i bezbjednost djeteta obratila se majka maloljetnog A. K., starog 12 godina, tražeći podršku u rješavanju problema povjeravanja dječaka njoj ili njenom nevjenčanom suprugu.

Dječak je rođen u vanbračnoj zajednici koja je prekinuta nakon sedam godina zajedničkog života. Rješenjem Centra za socijalni rad, dječak je povjeren majci na dalju brigu i staranje (ispunjeni su svi uslovi potrebni za povjeravanje).

Dječak je neposredno nakon razvoda upisan u osnovnu školu u naselju u kojem je nastavio živjeti s majkom i bakom po majci. Nije pokazivao nikakve znake traume. Dobro se adaptirao u školsku sredinu. Sa majkom je njegovao topao i blizak odnos pun povjerenja.

Detalji slučaja

Nakon redovnog kontaktiranja sa djetetom, otac K. Z. je zadržao maloljetnog dječaka kod svoje kuće, obrazlažući majci da ne želi da ga vrati.

Otmica je odvođenje neke osobe silom ili na prevaru i njeno zatočenje. Odvođenje djeteta od strane jednog roditelja radi viđanja sa djetetom, a zatim na prevaru njegovo zadržavanje i izolacija djeteta je suštinski otmica djeteta.

Majka je pokušala da ostvari kontakt sa dječakom i njegovim ocem, ali je dječak uporno plakao. Odlučila je da pusti da prođe malo vremena kako bi se dječak smirio, želeći na taj način da ga poštedi trauma.

Pogrešno je čekanje majke da prođe „malo vremena“ da se „dijete smiri“ jer na taj način daje priliku ocu da izoluje dijete. U ovakvim okolnostima neophodno je obavijestiti Centar za socijalni rad i tražiti hitnu intervenciju kako ne bi došlo do izolacije djeteta.

Otac je tada započeo sa prijavama majke nadležnim institucijama, karakterišući je kao nepodobnu majku koja se nije brinula o djetetu. Uložio je žalbu na rješenje Centra za socijalni rad, navodeći da je došlo do povrede određenih zakonskih načela, kao i povrede želja i interesa maloljetnog dječaka. Isto tako, naveo je da je njegova finansijska i stambena situacija mnogo bolja od majke djeteta (iako je majka tokom procesa povjeravanja navela da je sve vrijeme zajedničkog života trpila

nasilje). Nakon podnošenja zahtjeva za izmjenu povjeravanja, Centar za socijalni rad je ponovo obradio slučaj majke, izvršio više terenskih posjeta, pribavio mišljenja nadležnih institucija (Centra za mentalno zdravlje) i ostao pri prethodnoj odluci da je majka dječaka podobna i poželjna kao staratelj maloljetnom dječaku.

Tokom terenskih posjeta utvrđeno je da dječak živi u kući koja je vlasništvo oca u jednom od sela, da najviše vremena provodi uz žene koje ga čuvaju jer se otac nalazi u Njemačkoj (povremeno dolazi). Svaki kontakt sa dječakom je jako stresan i za radnike i za dječaka jer se o svemu mora obavijestiti otac, odnosno mora ga se istog trenutka nazvati mobilnim telefonom kako bi on iz Njemačke slušao razgovor sa dječakom (dječak kaže da ima obavezu nazvati oca, inače će biti u problemu).

Kuća ima instalirane kamere, tako da je kretanje dječaka vidljivo ocu. Svaki njegov razgovor on sluša. Majka je pokušavala da ga zove na mobilni telefon, ali bezuspješno, upravo zbog toga. Dječak ide u školu na način da ga prate/voze dvoje ljudi, tetka ili dadilje. Oni ga i vraćaju iz škole. Nema mogućnosti samostalnog kretanja.

Izolacija je sprečavanje drugog roditelja da vidi dijete ili ograničavanje komunikacije djeteta sa drugim roditeljem ili s rodbinom drugog roditelja. Izolacija dezorijentiše dijete i čini ga pokornim. Izolacija roditelju-otuđitelju daje veliku moć, dok dijete čini ranjivim jer stvara ovisnost o tom roditelju i sprečava mu realne poglede na stvarnost.

Dječak ima najnoviji telefon i sve druge tehničke uređaje, ali pod uslovom da sluša oca jer bi u protivnom mogao ostati bez svega.

Emocionalna ucjena je vrlo snažan oblik manipulacije koji se ispoljava kroz direktne ili indirektne prijetnje koje upućuju bliski ljudi. Prijetnje se svode na jednu osnovnu koja se izražava na različite načine – Ako se ne budeš ponašao kako ja želim, bićeš kažnjen ili npr. ako me ne budeš slušao, ostaćeš bez svega što sam ti dao (najnovijeg telefona, tehničkih uređaja).

Dječak je počeo da odbija majku kada ona dođe ispred škole da ga vidi, govoreći joj pogrdne riječi.

Posljedice zastrašivanja – Strah kod djeteta povećava psihološku ovisnost o roditelju koji ga je otuđio. To je preduslov za ispiranje mozga. Jedan od načina zastrašivanja drugim roditeljem je najčešće da će ga drugi roditelj upropastiti, dok je drugi način zastrašivanja izliv bijesa prema drugom roditelju. Dijete počinje da razmišlja kako da izbjegne takav bijes prema sebi i zato odlučuje da se okrene protiv drugog roditelja kako bi ostalo u milosti roditelja koji ga zastrašuje. Posljedice „ispiranja mozga” rezultiraju kidanjem emocionalnih veza. Roditelj koji je otuđio dijete, između ostalog, obeshrabruje dijete da govori pozitivno o drugom roditelju. Ako dijete odbija majku koja želi da ga vidi, ono se uključilo u kampanju protiv nje i počelo je dijeliti psihozu oca-roditelja otuđitelja.

U Centru za socijalni rad nemoguće je obaviti razgovor sa dječakom nasamo, jerto otac ne dozvoljava. Dječak u njegovom prisustvu govori o majci kao potpunom strancu, kaže da je ne voli i da mu nije pružila ljubav (iako je suprotno bilo samo nekoliko

mjeseci ranije). Bez obzira što majka ima pravosnažno rješenje o povjeravanju, nema načina da dijete preuzme. Trenutno je postupak u fazi izvršenja. Postavlja se samo pitanje da li je čitavom situacijom dječaku narušeno djetinjstvo na način da nema slobodu i da odrasta u strahu i izolaciji. Najbolji interes djeteta je sigurno narušen, ali na koji način se dječak može sačuvati od daljih posljedica (imajući u vidu da nije moguće i nije profesionalno na silu tjerati dijete, a nipošto nasilno voditi majci)?⁷

Obaveza i postupanje nadležnih institucija

Konvencija UN-a o pravima djeteta nalaže obavezu svih država potpisnica da ulože sve napore kako bi se usvojilo načelo po kojem su oba roditelja zajednički odgovorna za odgoj i razvoj djeteta (član 18), uz poštovanje svih okolnosti koje bi išle u prilog odstupanju od takvog pravila, o čemu će optimalno svjedočiti kriterij najboljeg interesa djeteta.

Nezakonito zadržavanje djeteta od strane drugog roditelja i njegova izolacija je otmica djeteta. U tom slučaju pogrešno je da drugi roditelj strpljivo čeka da dijete bude spremno da ga vidi. Još gore je ako ga profesionalci iz centara za socijalni rad, policije, sudova savjetuju da strpljivo čeka.

Ispravno je djelovati odmah i ne dopustiti da dijete bude izolovano od drugog roditelja. Kod otmice djeteta, centar za socijalni rad, zajedno sa policijom, treba da postupa hitno.

Kod sporosti centara za socijalni rad i sudova je dijete to koje pretrpi veliku štetu. Zbog dobrobiti djeteta neophodno je uključiti posebno osposobljene stručnjake mentalnog zdravlja.

„Dijete koje jednog roditelja odbaci zbog pritiska drugog teško da će bez stručne pomoći ikad shvatiti što mu se dogodilo. Njegov primarni model postaje disfunkcionalni roditelj i mnoga od ove djece kasnije imaju ozbiljne psihijatrijske probleme.“⁸

7. Primjer „Najbolji interes djeteta 1“ je predmet Centra za socijalni rad Bijeljina

8. Razvedeno dijete – Udruga dijete razvod – R. Hrvatskam

4.2. Smjernice za prepoznavanje najboljeg interesa djeteta u kontekstu Komiteta UN za prava djeteta

Komite UN-a za prava djeteta (u daljem tekstu: Komitet) je tijelo Konvencije UN-a o pravima djeteta. Ovom tijelu sve države potpisnice podnose izvještaje o provođenju Konvencije. Razmatrajući Kombinovani drugi, treći i četvrti periodični izvještaj BiH, Komitet je konstatovao da princip najboljeg interesa djeteta nije našao svoju punu primjenu u praksi te uputio Bosni i Hercegovini, 2012. godine, preporuku da:

- pojača napore kako bi se osiguralo da se princip najboljeg interesa djeteta, koji je opštepoznat, na odgovarajući način ugradi i dosljedno primjenjuje u svim zakonodavnim, upravnim i sudskim postupcima i svim politikama, programima i projektima koji se odnose na djecu i imaju uticaj na djecu, posebno onu lišenu porodičnog okruženja;
- donese smjernice za određivanje najboljeg interesa djeteta u svim oblastima i da ih dostavi javnim i privatnim ustanovama socijalne pomoći, sudovima, upravnim organima i zakonodavnim tijelima;
- da se pravno obrazloženje svih sudskih i upravnih presuda i odluka zasniva na principu najboljeg interesa djeteta;
- princip najboljeg interesa djeteta treba biti prioritetan, posebno u pogledu osiguranja punog poštovanja principa kod smještaja djece u različite oblike alternativnog zbrinjavanja, uključujući i ustanove.

Kako bi se ispoštovala preporuka Komiteta, Vijeće za djecu BiH je u saradnji sa Mrežom NVO „Snažniji glas za djecu“ otpočelo sa aktivnostima na donošenju smjernica za određivanje najboljeg interesa djeteta u svim oblastima. Smjernice će imati ulogu praktičnog alata za profesionalce pri određivanju najboljeg interesa djeteta u svakodnevnoj praksi.

S ciljem da se državama i svima koji rade sa djecom približi najbolji interes djeteta kao princip, pravo i proceduralno pravilo, te obezbijedi da države primjenjuju i poštuju ovaj princip, Komitet je 2013. godine usvojio Opšti komentar br. 14 (2013) o pravu djeteta da njegovi interesi budu od prvenstvenog značaja (u daljem tekstu: Opšti komentar).

Komite na samom početku Opšteg komentara naglašava da „koncept najboljih interesa djeteta ima za cilj da obezbijedi kako puno i efektivno uživanje svih prava priznatih u Konvenciji, tako i holistički razvoj djeteta.“ Komitet je već istakao da „stav odrasle osobe o tome šta je u najboljem interesu djeteta ne može zamijeniti obavezu da ta osoba poštuje sva prava djeteta u skladu s Konvencijom.“ To znači da ne postoji hijerarhija prava u Konvenciji, a sva prava predviđena u njoj su u „najboljem interesu djeteta“ (tačka 4 Opšteg komentara). Komitet takođe naglašava da „puna primjena koncepta najboljih interesa djeteta zahtijeva razvoj pristupa zasnovanog na pravima i angažovanje svih aktera da se obezbijedi holistički, fizički, psihološki, moralni i duhovni integritet djeteta i promoviše njegovo ljudsko dostojanstvo.“

Komitet naglašava da je najbolji interes djeteta koncept koji podrazumijeva tri komponente:

1. **Materijalno pravo:** Pravo djeteta na procjenu i prvenstveno razmatranje njegovih najboljih interesa ukoliko se razmatraju različiti interesi kako bi se donijela odluka o datom pitanju i garancija da će ovo pravo biti ispoštovano uvijek kada se odlučuje o djetetu, grupi identifikovane ili neidentifikovane djece, ili djece uopšte. Član 3 stav 1. Konvencije propisuje neospornu obavezu država, direktno je primjenjiv (samoprovodiv) i na njega se može pozivati pred sudom.
2. **Osnovni, imperativni pravni princip:** Ako se neka zakonska odredba može tumačiti na više načina, bira se tumačenje koje najefikasnije ispunjava najbolji interes djeteta. Prava zaštićena u Konvenciji pružaju okvir za interpretaciju njenim fakultativnim protokolima.
3. **Pravilo postupka:** Kad god se donosi odluka koja će uticati na konkretno dijete, identifikovanu grupu djece ili djece u cjelini, proces odlučivanja mora uključivati ocjenu mogućeg uticaja (pozitivan ili negativan) odluke na dijete ili djecu uopšte. Procjena i određivanje najboljeg interesa djeteta zahtijeva proceduralne garancije. Osim toga, obrazloženje odluke mora pokazati da je ovo pravo eksplicitno uzeto u obzir. U tom smislu, države potpisnice će objasniti na koji način je odluka ispoštovala ovo pravo, šta je smatrano da je u najboljem interesu djeteta, te na osnovu kojih kriterija su interesi djeteta ocijenjeni u odnosu na druga razmatranja, bilo da se radi o široko postavljenim pitanjima politike ili pojedinačnim slučajevima.

Glavni cilj Opšteg komentara je da poveća „razumijevanje da najboljim interesima djeteta treba dati primarni značaj, u nekim slučajevima prevashodni” (tačka 12 Opšteg komentara). Ostvarenje ovih ciljeva ne bi bilo moguće bez stvarne promjene u stavovima koji će dovesti do apsolutnog poštovanja djece kao nosilaca prava. Konkretnije, ovo ima implikacije na:

- analizu svih provedbenih mjera koje preduzimaju vlade;
- pojedinačne odluke sudskih i administrativnih vlasti ili javnih institucija preko njihovih službenika, a koje se tiču jednog djeteta ili poimenično određene grupe djece;
- odluke koje donose organizacije civilnog društva i privatni sektor, uključujući profitne i neprofitne organizacije, koji pružaju usluge za djecu ili usluge koje imaju uticaja na djecu;
- smjernice za aktivnosti koje preduzimaju osobe koje rade sa djecom ili u korist djece, uključujući roditelje i staratelje.

Kako je definisano u Opštem komentaru, „procjena najboljeg interesa djeteta je jedinstvena aktivnost koju treba preduzeti u svakom pojedinačnom slučaju, u svjetlu specifičnih okolnosti svakog djeteta ili grupe djece ili djece u cjelini.“

Da bi se olakšao naizgled komplikovan postupak procjene najboljeg interesa djeteta, Komitet smatra da je korisno kod utvrđivanja ovog principa sastaviti neiscrpan i nehijerarhijski popis elemenata kojeg donosioci odluka u postupku utvrđivanja najboljeg interesa djeteta mogu uključiti u procjenu ovog principa. Ova lista treba biti neiscrpana; znači da je moguće uzeti u obzir i druge faktore relevantne u specifičnim okolnostima pojedinog djeteta ili grupe djece, izuzev elementa koji bi bili u suprotnosti sa pravima djeteta iz Konvencije ili čiji bi efekat bio u suprotnosti sa Konvencijom (tačka 52 Opšteg komentara).

Dalje, u određenim konkretnim situacijama Komitet smatra da prilikom procjene i utvrđivanja najboljih interesa djeteta treba uzeti u obzir i druge elemente, kao što su: mišljenje djeteta, identitet djeteta, očuvanje porodične sredine i održavanje odnosa, briga, zaštita i sigurnost djeteta, situacije ranjivosti, pravo djeteta na zdravlje i pravo djeteta na obrazovanje.

PRIMJER

NAJBOLJI INTERES DJETETA 2

(NARATIV I PRIMJER OBJAŠNJEN KROZ RJEŠENJE)

Rezime

Izveštaj je sačinjen u svrhu regulisanja smještaja petoro maloljetne djece bez roditeljskog staranja. Otac djece je preminuo 2011. godine. Majka B. S. je nakon njegove smrti stupila u vanbračnu zajednicu sa izvjesnim K. H. koji se tereti da ju je usmrtio 2016. godine.

Do tragične smrti, majka B. S. je živjela sa svoje petoro djece i suprugom u kući koju su dobili na korištenje od opštine. Kuća se nalazi u romskom naselju. Nakon dodjele kuće, lokalne vlasti i institucije bile su mišljenja da će djeca prestati prositi i da će moći pristojno živjeti od materijalne podrške Centra.

Detalji slučaja

Međutim, djeca su svakodnevno boravila na ulici. Od ranog jutra do kasne večeri hodali su po gradu, tražeći od prolaznika novac. Novac su davali svom očuhu, za koga se kasnije i potvrdilo da je organizator prosjačenja.

Djeca su eksploatisana.

Odredba člana 32 Konvencije obavezuje države potpisnice da „priznaju pravo djeteta da bude zaštićeno od ekonomske eksploatacije i od bilo kakvog rada koji je vjerovatno opasan, može ometati dječije obrazovanje ili naškoditi dječijem zdravlju ili fizičkom, mentalnom ili društvenom razvoju“.

U školu nisu išli. Na početku godine upisivali bi se u školu zbog potvrde za ostvarivanje prava na dječiji dodatak.

Djeci je uskraćeno pravo na obrazovanje.

Odredba člana 28 Konvencije obavezuje države potpisnice da „priznaju pravo djeteta na obrazovanje, a da bi se ovo pravo ostvarilo postepeno i na osnovu jednakih mogućnosti, one će: (a) proglasiti osnovno školovanje obaveznim i dostupnim besplatno za svakoga...“

Djeca su bila mršava, uvijek oskudno obučena i zapuštena. Nekada su pokazivala i znakove agresije prema prolaznicima koji im ne bi dali novac.

Djeci je uskraćeno pravo na životni standard.

Odredba člana 27 Konvencije obavezuje države potpisnice da „priznaju pravo svakog djeteta na životni standard koji odgovara djetetovom fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvitku“. U stavu 2. ovog člana se naglašava da roditelji imaju prvenstvenu odgovornost da u okviru svojih sposobnosti i finansijskih mogućnosti obezbijede djetetu uslove života potrebne za njegov razvitak, a u stavu 3. da će države potpisnice preduzeti odgovarajuće mjere da pomognu roditeljima u ostvarivanju ovog prava.

Prvi princip Konvencije je pravo djeteta na život, opstanak i razvoj. On se ne može pojednostaviti i svoditi na prosto pravo na život. Ovaj princip mora biti osnovna polazna tačka za sve nas i on nas obavezuje da djetetu koje je rođeno obezbijedimo sve uslove za opstanak i nesmetan razvoj.

Centar za socijalni rad, policijska stanica i jedna nevladina organizacija su u više navrata sklanjala djecu sa ulice, dajući im mogućnost korištenja Dnevnog centra za djecu, ali bez uspjeha. Djeca se nikada nisu zadržavala u Dnevnom centru i usluge koje su nuđene nisu im bile zanimljive. Očuh bi vrlo brzo nakon sklanjanja djece sa ulice dolazio po njih i vraćao ih ponovo na ulicu.

Nerijetko ih je očuh fizički zlostavljao. Jednu od djevojčica čak je i seksualno uznemiravao, nakon čega je prijavljen policiji. Postupak je u toku. Kada govorimo o prijavi za seksualno uznemiravanje, važno je napomenuti da majka nije željela potvrditi priču o traumi koju je njena kćerka proživjela, kao i da je zbog straha od svog supruga krivila djevojčicu za sve.

Djeca su bila izložena nasilju.

Odredba člana 19 Konvencije obavezuje države da „preduzmu sve odgovarajuće zakonske, upravne, društvene i obrazovne mjere da bi se dijete zaštitilo od svih oblika fizičkog, ili mentalnog nasilja, povrede ili zlostavljanja, zanemarivanja ili nemarnog postupka, zloupotrebe ili eksploatacije, uključujući i seksualno zlostavljanje dok je na brizi roditelja, zakonskih staratelja ili bilo koje druge osobe koja se brine o djetetu“.

Maloljetna djeca imaju zdravstvenih problema koje majka ne prepoznaje. Nisu redovno vakcinisani. Troje od petoro imaju ozbiljan problem sa govorom (skoro nerazumljiv govor), ali nisu uključena u logopedске tretmane. Najstarija djevojčica je gluhonijema, a sa 17 godina je rodila dijete. Otac djeteta je nepoznat.

Djeci je uskraćeno pravo na zdravstvenu zaštitu.

Odredba člana 24 Konvencije obavezuje države da „priznaju pravo djeteta da uživa najviši standard zdravlja koji je moguće dostići i da imaju pristup institucijama za liječenje i zdravstvenu rehabilitaciju“.

Ona (majka) se više puta obraćala Centru za socijalni rad tražeći jednokratne novčane pomoći, ali je najčešće odbijana. Iz tog razloga i ona je često prosila.

Nakon tragične pogibije majke (postoji osnovana sumnja da ju je suprug ubio) maloljetna djeca su ostala bez roditeljskog staranja. Imajući u vidu da ih je četvoro, odnosno petoro ukoliko se uzme u obzir i maloljetna majka, Centar za socijalni rad se suočio sa ozbiljnim problemom smještaja. Imajući u vidu da ne postoje srodnici koji bi preuzeli brigu o djeci, a nijedna hraniteljska porodica nije željela djecu iz „takve“ porodice, smještaj u dom se nazirao kao jedino rješenje.

Djeca su ostala bez roditeljskog staranja.

Odredba člana 20 stav 1. Konvencije obavezuje države da „dijete privremeno ili stalno lišeno svog porodičnog okruženja, ili ono koje zbog vlastitih najboljih interesa ne može ostati u tom okruženju ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć koju će pružiti država.“

U stavu 2. se obavezuju države potpisnice da obezbijede alternativnu brigu za takvo dijete, a u stavu 3. se govori da takva briga može uključiti, pored ostalog, izmještanje u odgovarajuće institucije za brigu o djeci.

Centar se suočava sa teškim materijalnim i finansijskim problemima kada su domovi u pitanju, tako da većina domova ne prima djecu dok se zaostala dugovanja ne izmire.⁹

Obaveza i postupanje nadležnih institucija

U navedenom primjeru je lokalna vlast-opština obezbijedila stambeno zbrinjavanje socijalno ugrožene porodice. Međutim, Centar za socijalni rad nije preduzeo adekvatne aktivnosti kako bi se postupilo u najboljem interesu djeteta. O tome dovoljno govori činjenica da je došlo do povrede odredbi članova 19, 24, 27, 28 i 32 Konvencije.

Princip najboljeg interesa djeteta je eksplicitno naglašen i u članu 20 Konvencije kojim se definiše konkretno pravo djeteta u okviru zaštite djeteta bez roditeljskog staranja i utvrđuje da „dijete privremeno ili stalno lišeno svog porodičnog okruženja, ili ono koje zbog vlastitih najboljih interesa ne može ostati u tom okruženju ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć koju će pružiti država.“

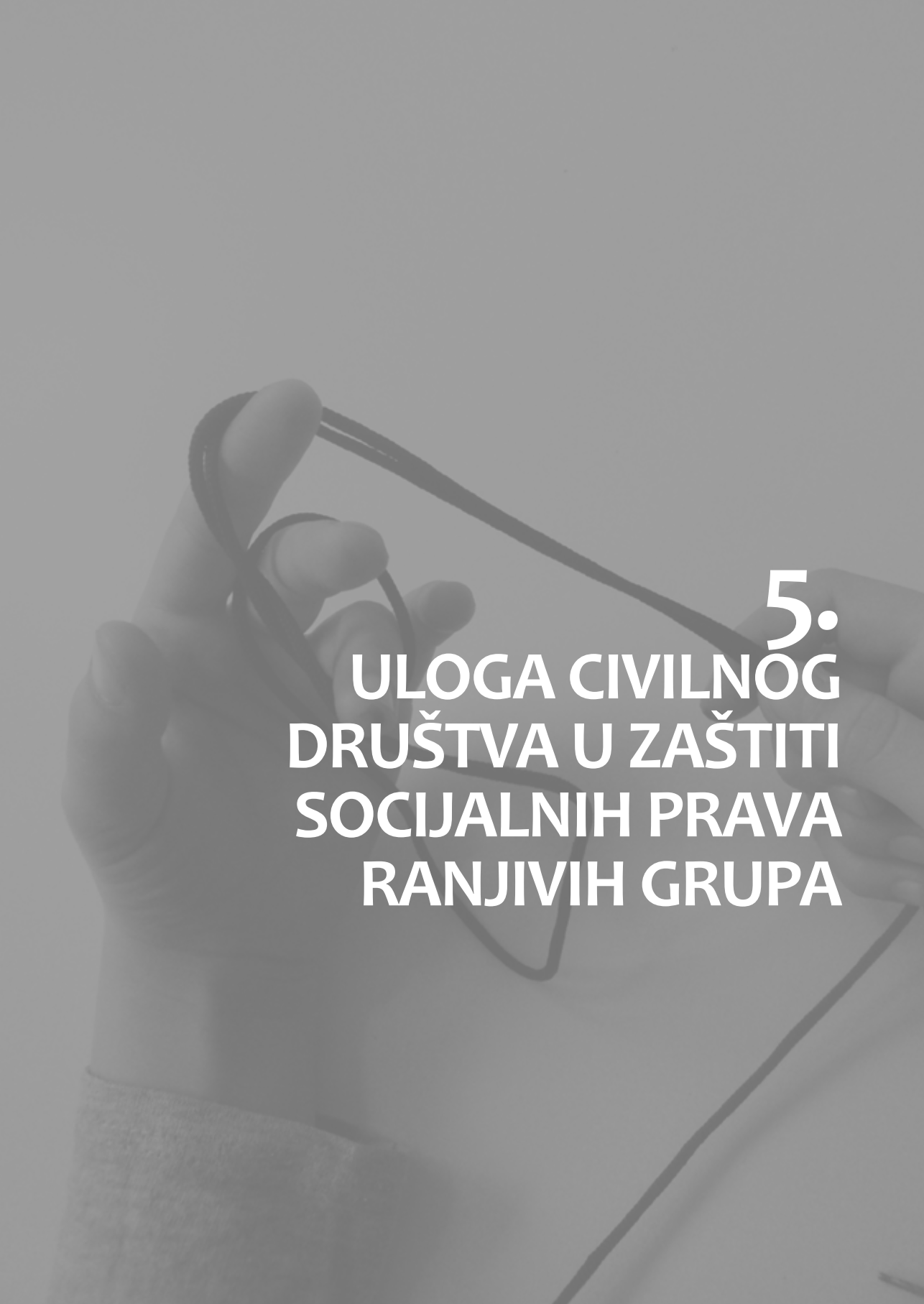
S obzirom da se Centar za socijalni rad, koji se nalazi na području RS, suočava sa teškim materijalnim i finansijskim problemima kada su domovi u pitanju, da većina domova ne prima djecu dok se zaostala dugovanja ne izmire, Centar se treba obratiti Ombudsmanu za djecu Republike Srpske, čije su nadležnosti utvrđene Zakonom o Ombudsmanu za djecu („Službeni glasnik RS“, broj 103/08). U obavljanju poslova iz

9. Primjer „Najbolji interes djeteta 2“ je predmet Centra za socijalni rad Bijeljina.

svoje nadležnosti, Ombudsman za djecu: prati usklađenost zakona i drugih propisa u RS koji se odnose na zaštitu prava djeteta s odredbama Ustava RS i Konvencije o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta; prati izvršavanje obaveza RS koje proizlaze iz Konvencije UN-a o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta; prati primjenu svih propisa koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta, prati povrede prava i interesa djeteta; zalaže se za zaštitu i promociju prava i interesa djeteta; predlaže preduzimanje mjera za zaštitu i promociju prava, kao i za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju prava i interese djeteta te obavještava javnost o stanju prava djeteta. Ombudsman za djecu je dužan da pokrene postupak pred Ustavnim sudom za ocjenu ustavnosti i zakonitosti zakona, drugog propisa i opšteg akta, kada utvrdi da nisu usklađeni sa Ustavom, odnosno zakonom.

5.
**ULOGA CIVILNOG
DRUŠTVA U ZAŠTITI
SOCIJALNIH PRAVA
RANJIVIH GRUPA**

5. ULOGA CIVILNOG DRUŠTVA U ZAŠTITI SOCIJALNIH PRAVA RANJIVIH GRUPA

5.1. Uloga i značaj djelovanja nevladinih organizacija (NVO) u socijalnoj politici

Organizacije civilnog društva igraju vitalnu ulogu u unapređenju i zaštiti ljudskih, odnosno dječijih prava. Nevladin sektor je odigrao ključnu ulogu u izradi nacrtu Konvencije UN-a o pravima djeteta, zbog čega je njegova uloga u procesu njene implementacije od vitalnog značaja. Komitet UN-a za prava djeteta smatra da se u praksi odgovornost za poštovanje i obezbjeđivanje dječijih prava proširuje van državnih službi i institucija ili onih koje država kontroliše na samu djecu, njihove uže i šire porodice, kao i na NVO. Stoga je Komitet obavezao države članice da moraju usko saradivati sa nevladinim sektorom u najširem smislu.

Mišljenje Komiteta se u potpunosti poklapa i sa Opštim komentarem br. 14 (2000) o pravu na najviši dostignuti stepen zdravlja, donesenim od strane Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava, gdje u tački 42 stoji: „Dok su države jedine ugovornice (članice) Pakta i stoga prvenstveno odgovorne za postupanje u skladu s njim, svi članovi društva: pojedinci, uključujući zdravstvene radnike, porodice, lokalnu zajednicu, međuvladine i nevladine organizacije, organizacije civilnog društva, kao i privatni sektor – odgovorni su za ostvarivanje prava na zdravlje.“

U razvijenim evropskim zemljama NVO imaju veliki značaj u oblasti socijalne politike. S obzirom da savremena i glomazna država ne može zadovoljiti sve potrebe građana, mnoge države su uvele mješoviti (miks) model socijalne zaštite kojim se određeni socijalni programi prebacuju na neprofitni nevladin sektor gdje se oni efikasnije rješavaju. Tako neprofitni nevladin sektor postaje partner (ali ne i konkurent) državnom sektoru i gdje se brzo, adekvatno i efikasno djeluje na krizne situacije socijalno isključenih grupa. Prenosjenjem dijela socijalnih programa na nevladin sektor:

- država smanjuje troškove za implementaciju tih programa;
- sistem socijalne zaštite postaje pokretljiviji, praktičniji, svrsishodniji i djelotvorniji;
- socijalne usluge postaju dostupne većem broju korisnika;
- odgovornost države za realizaciju ciljeva socijalne zaštite dijeli se sa drugim društvenim akterima, dok NVO stiču formalno-praktični legalitet i legitimitet u oblasti pružanja socijalnih usluga.

Trenutna regulativa u oblasti socijalne i dječije zaštite u BiH načelno prepoznaje nevladin sektor kao mogućeg izvršioca pojedinih poslova iz djelatnosti socijalne zaštite, ali se nažalost ovo pitanje ne uređuje detaljnije. To pokazuje da vlade još uvijek nisu svjesne potencijala i prednosti prisustva nedržavnih aktera (NVO) kao ravnopravnog i ozbiljnog

partnera u zaštiti socijalnih prava ranjivih grupa. To je u osnovi i najveći razlog nepostojanja sistemске podsticajne politike razvoja i podrške širem spektru socijalnih usluga i servisa koje trenutno pružaju NVO.

Prema federalnom Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom¹⁰, „djelatnost socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom mogu obavljati i humanitarne organizacije, udruženja građana, vjerske zajednice i organizacije koje oni osnivaju, građanin pojedinac i strana fizička ili pravna lica“ (član 4). Zakon ne nudi posebne podsticajne mehanizme za pluralizaciju davalaca usluga. Prema zakonu, socijalna zaštita djeteta, u skladu sa odredbama Konvencije UN-a o pravima djeteta, mora se ostvarivati u najboljem interesu djeteta (član 11).

Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske¹¹ prepoznaje nevladin sektor (udruženje građana) kao ravnopravnog aktera ustanovama socijalne zaštite po pitanju obavljanja poslova iz djelatnosti socijalne zaštite (član 8). Nadalje, zakon propisuje da pojedinačne socijalne usluge mogu pružati, između ostalog, i udruženja građana (naprimjer, član 49 pomoć i njegu u kući, član 51 dnevno zbrinjavanje). Propisana je i obaveza centra za socijalni rad da u obavljanju djelatnosti socijalne zaštite, između ostalog, saraduje i sa udruženjima građana, vjerskim organizacijama, humanitarnim organizacijama, te drugim domaćim i stranim fizičkim i pravnim licima koja učestvuju u obavljanju djelatnosti socijalne zaštite. Zakon, međutim, ne predviđa posebne mehanizme kojima će se NVO uključivati u pružanje usluga.

Pojedine poslove iz djelatnosti socijalne zaštite u Brčko distriktu BiH mogu vršiti socijalno-humanitarne organizacije, udruženja građana i pojedini građani, kao i druge ustanove i preduzeća. U skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti Brčko distrikta BiH¹², djelovanje nevladinog sektora je isključivo prepoznato samo kroz organizovanje i rad ustanova socijalne zaštite za zbrinjavanje određenih kategorija korisnika socijalne zaštite, između ostalog i djece.

I pored ovakvog nepodsticajnog i nedovoljno definisanog zakonskog statusnog, odnosno ograničavajućeg finansijskog okruženja, NVO u BiH, čija je misija zaštita socijalnih prava ranjivih grupa, imaju značajnu i višedimenzionalnu ulogu u preveniranju, odnosno blagovremenom prepoznavanju i pružanju kvalitetnog odgovora na socijalne potrebe vulnerabilnih kategorija građana. Tako NVO koje rade na pitanjima zaštite prava djece, uporedo sa radom na senzibiliziranju javnosti o zaštiti prava djece, zagovaranju za usklađivanje zakonske regulative sa Konvencijom UN-a o pravima djeteta i drugim međunarodnim standardima, kao i nezavisnog monitoringa i izvještavanja međunarodnih i domaćih institucija o ostvarivanju prava djeteta u BiH, takođe su i davaoci socijalnih usluga kao što su smještaj i dnevno/poludnevno zbrinjavanje djece (dnevne centre za djecu sa invaliditetom/djecu ulice, prihvatilišta i sigurne kuće za djecu žrtve nasilja, SOS telefon i sl.). Ako se tome dodaju i usluge terenskog savjetodavno-administrativnog, edukativnog i psihološkog rada NVO-a u samim marginalizovanim zajednicama gdje žive i borave djeca, te pružanje direktne materijalne i druge vrste podrške socijalno ugroženoj djeci i njihovim porodicama, vidljivo je da je to puno više od zakonom prepoznatih mogućnosti djelovanja nevladinog sektora.

10 „Službene novine Federacije BiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09 i 45/16

11. „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 37/12 i 90/16

12. „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 1/03, 4/04, 19/07 i 2/08

Među marginalizovanim grupama koje su izostavljene iz svih mreža socijalne sigurnosti mnogo je onih koji ne dobijaju pomoć upravo zbog neinformisanosti ili zbog toga što iz različitih razloga nisu u stanju da sami traže direktnu pomoć. Iskustva pokazuju da su nerijetko upravo NVO te koje prve „stižu“ do najugroženijih grupa, informišu ih, te im pomažu da pristupe ostvarivanju određenih socijalnih prava.

Ako se ima i u vidu da je dostupnost socijalnih usluga esencijalna karakteristika dobrog sistema socijalne zaštite, kao i činjenica da usluge često nisu dostupne upravo najugroženijim grupama, kao što su nacionalne manjine, djeca, osobe sa invaliditetom, stare i iznemogle osobe i sl., ova prednost nevladinog sektora posebno dobija na značaju (McLeod D., Tovo M, 2001, *Social Services Delivery through Community-Based Projects*, 2001, str. 44, 54). Identifikacijom socijalno isključene osobe, nevladine organizacije mobilizuju cijeli sistem socijalne zaštite da djeluje u najboljem interesu korisnika, što podrazumijeva partnersko djelovanje kako sa osobama koje žive u siromaštvu i socijalnoj isključenosti, tako i sa javnim institucijama i drugim lokalnim strukturama.

Osim toga, informacije o korisnicima kojima raspolažu NVO mogu značajno pomoći centrima za socijalni rad i drugim organima koji odlučuju o njihovim pravima da u što kraćem roku i na što kvalitetniji način donesu odluku i preduzmu odgovarajuće mjere koje će biti odraz stvarne potrebe i najboljeg interesa korisnika.

Zahvaljujući većoj fleksibilnosti i autentičnoj neprofitnoj motivaciji, NVO često uspijevaju doprinijeti poboljšanju položaja marginalizovanih grupa, pružajući usluge i onima do kojih ni državne institucije ne dopiru, npr. žrtvama nasilja i torture, različitih oblika eksploatacije, ovisnicima o drogi, bolesnima, stigmatizovanim grupama.

Takođe, drugačiji pokretački motivi mogu dovesti i do spremnosti NVO-a da pružaju usluge u udaljenim, nedostupnim ruralnim područjima u kojima je teško obezbijediti čak i prisustvo javnih službi.¹³

Upravo ovakvom vrstom angažovanja NVO, pored pružanja usluga, istovremeno povećavaju svoju dostupnost, a omogućavaju i osnaživanje ugroženih grupa i podizanje društvene svijesti o pojedinim socijalnim problemima.

13. World Development Report 2004, *Making Services Work for Poor People*, str. 104
<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/5986/WDR%202004%20-%20English.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

PRIMJER

SOCIJALNA ISKLJUČENOST PORODICE S DJECOM

Maloljetni dječak od 12 godina potiče iz tročlane domicilne porodice. Strukturu porodice čine majka i dvoje djece. Kod majke je dijagnosticirana psihička bolest – šizofrenija. Majka ne konzumira propisane lijekove, ne želi nastavak liječenja i kao takvu nemoguće ju je hospitalizovati. Stariji brat je demobilisani borac bez zaposlenja, povremeno radi za nadnicu u prodavnici kao trgovac, većinom noćnu smjenu do jutra. Otac je napustio porodicu i gubi mu se svaki trag još dok je dječak bio u najranijem dobu odrastanja.

Porodica živi u vlastitom stanu u staroj stambenoj zgradi, u urbanom dijelu grada, površine 33m². Prostorije su neuslovne za život, stolarija istrošena, a zidovi vlažni zbog neadekvatnog zagrijavanja. Higijenske navike su nerazvijene. U jednoj prostoriji borave i spavaju svi članovi porodice. Porodica nema stalnih izvora prihoda; preživljava isključivo od novca koji povremeno punoljetni brat zaradi od nadničarenja. Porodica je godinama poznata Centru za socijalni rad kao korisnik jednokratne novčane pomoći u svrhu nabavke lijekova za bolesnu majku.

Maloljetni dječak je završio dva razreda osnovne škole, da bi tokom pohađanja 3. razreda prekinuo dalje školovanje zbog podrugljivih komentara u školi u vezi s bolešću majke. Podrška majke u tom trenutku je potpuno izostala, dok je brat bio okupiran pronalaženjem načina za preživljavanje. U tom periodu dječak se odao skitnji i prosjačenju. Prikupljao je novac da bi jeo jer je bio više gladan nego sit. Obavljao je i sitne poslove za komšije i poznanike. Nije volio da boravi u kući uz bolesnu majku jer je komunikacija sa njom bila skoro pa nemoguća. Maloljetni dječak nema regulisano zdravstveno osiguranje. Ne druži se i ne razgovara sa svojim vršnjacima zbog straha da bi oni kroz razgovor mogli otkriti prirodu bolesti njegove majke.

Za vrijeme skitnje, maloljetni dječak se našao u prilici da prisustvuje dječijem festivalu koji je Dnevni centar za djecu (NVO) organizovao u centru grada. Tu je animiran za aktivnosti u Centru i nedugo zatim dolazi u njegove prostorije. U početku je dolazio najčešće za vrijeme obroka, da bi se poslije počeo sve više zadržavati, posebno na sportskim i muzičkim aktivnostima.

Provodeći vrijeme u Dnevnom centru, stekao je povjerenje u učiteljicu, kojoj se povjerava da ne ide u školu. Kako dječaka nije bilo moguće vratiti u redovan obrazovni proces, na preporuku socijalnog radnika Dnevnog centra dječak se uključuje u aktivnost instruktivne nastave te dobija podršku za vanredno polaganje razreda osnovne škole.

Porodici dječaka Dnevni centar pruža administrativno-pravnu pomoć kako bi ostvarili određene oblike socijalne pomoći, kao i zdravstveno osiguranje za dječaka. Porodica postaje korisnik javne kuhinje i dječijeg dodatka, a majka tuđe njege i pomoći. Zahtjev za uvođenje maloljetnog dječaka u pravo na obavezno zdravstveno osiguranje

odbijen je od strane Centra za socijalni rad jer dječak nema status redovnog učenika. Dnevni centar posreduje u pribavljanju potvrde o vanrednom polaganju razreda osnovne škole i pokreće identičan proces kod nadležnog ministarstva obrazovanja.

Po dolasku u Dnevni centar utvrđeno je i jako nisko samopouzdanje kod dječaka koje se identifikovalo kroz imenovanje prisutnih osjećanja tuđe, krivice, stida i bijesa. Nisko samopouzdanje reflektovalo se na duboka, bazična, negativna uvjerenja o sebi i sopstvenoj ličnosti. Savjetodavni razgovori sa pedagogom/psihologom Dnevnog centra usmjeravaju se na jačanje dječakove ličnosti i poboljšanje komunikacije sa majkom i vršnjacima.

Dnevni centar animira partnerske NVO za kontinuiranu pomoć u prehrambenom i higijenskom paketu za porodicu, kao i odjeću i obuću za dječaka, dok jedno lokalno preduzeće ugrađuje novu stolariju.

Na putu do Dnevnog centra dječak je često imao priliku da posmatra trening lokalnog atletskog kluba. Želju da trenira trčanje povjerava učiteljici u Dnevnom centru koja stupa u kontakt s klubom i nedugo zatim dječak postaje njihov član.

Epilog: Dječak je danas redovan učenik srednje stručne škole, zdravstveno osiguran, stipendista jednog lokalnog preduzeća, a svaku medalju i uspjeh postignut na atletskim takmičenjima donosi u Centar. Oči mu zasjaju posebnim žarom kada govori o srednjoj školi i snovima za budućnost.

Pokazatelji socijalne isključenosti

Neminovno je da socijalna isključenost odraslih članova porodice vodi do socijalne isključenosti i same djece. U konkretnom slučaju zastupljeni su gotovo svi elementi socijalne isključenosti dječaka i njegove porodice, prije svega:

- Siromaštvo – porodica je bez stalnih izvora prihoda, izdržavaju se od povremenog nadničarenja punoljetnog brata;
- Stambeni uslovi za život neadekvatni i bitno ugrožavaju zdravlje djeteta;
- Isključenost dječaka iz obrazovnog i zdravstvenog sistema;
- Isključenost članova porodice iz sistema socijalne zaštite: porodica nije bila korisnik prava iz socijalne zaštite po osnovu bolesti, odnosno radne nesposobnosti majke, nezaposlenosti brata, odnosno posebnih potreba dječaka (dječijeg dodatka);
- Socijalna izolovanost i stigmatizacija dječaka i njegove majke (zbog bolesti majke dječak izbjegava kontakte s njom, svojim vršnjacima i članovima šire zajednice, a izostanak socijalnih kontakata kod dječaka dovodi do njegove prilične izolovanosti i usamljenosti koje se zatim negativno reflektuju i na njegovo psihofizičko zdravlje)

Posljedice neadekvatnog djelovanja na ove i slične uzroke socijalne isključenosti nerijetko dovode do njihovog daljeg umnožavanja i povećanja rizika od još ozbiljnijih posljedica za dijete, prije svega nasilja, zanemarivanja, zlostavljanja i zloupotrebe/ eksploatacije, što se potvrdilo i u ovom slučaju. Maloljetni dječak je postao žrtva vršnjačkog nasilja, što je za posljedicu imalo prekid njegovog redovnog školovanja i samim tim i produbljanja njegove socijalne isključenosti.

Opis intervencije NVO

U izostanku intervencija Centra za socijalni rad i drugih nadležnih organa (škole, zdravstvene ustanove), NVO je svoje aktivnosti i radnje usmjerila na zadovoljavanje osnovnih potreba djeteta i članova njegove porodice, sve u cilju unapređenja kvaliteta njegovog života i smanjenju distribucijske¹⁴ i relacijske¹⁵ dimenzije socijalne isključenosti.

- Pravovremenom identifikacijom dječaka uključenog u život i rad na ulici i animiranje za dolazak u Dnevni centar preveniran je rizik od njegove eksploatacije i trgovine ljudima.
- Pružanjem systemske porodične terapije uspostavlja se komunikacija i empatija između članova porodice, poboljšava njeno funkcionisanje kao cjeline te izgrađuje samopouzdanje kod dječaka.
- Uslugama toplog obroka, večeraja i podrške u uključivanju i održivosti u obrazovnom procesu, Dnevni centar zadovoljava osnovne potrebe maloljetnog dječaka.
- Izgradnjom socijalne mreže za podršku porodici dječaka rješavaju se egzistencijalna pitanja za ovu porodicu (hrana, higijena, unapređuju stambeni uslovi života, stipendija), te stvara prostor za ispoljavanje afiniteta dječaka (atletika).
- Administrativno-pravna pomoć porodici je rezultirala ostvarivanjem određenih primanja i koristi iz sistema socijalne zaštite (dječijeg dodatka, stalne novčane pomoći, javne kuhinje), kao i dobijanja statusa osiguranog lica za dječaka. Dnevni centar je pokrenuo i finansirao troškove postupka ocjene invalidnosti majke, na osnovu kojeg je majka postala korisnik tuđe njege i pomoći.

14. Indikatori distribucijske (materijalne) socijalne isključenosti: dugotrajna nezaposlenost, neadekvatan životni standard ispod linije siromaštva, bez ikakvih kvalifikacija, manje od sobe po osobi, bez kupatila ili WC-a, loši životni uslovi u naselju, osjećaj nesigurnosti, loše zdravstveno stanje

15. Indikatori relacijske (participativne) socijalne isključenosti: nema bliskih prijatelja, ograničene šanse za kontakt s ljudima, pesimizam u pogledu socijalnog utjecaja, odsustvo interesa za politiku, osjećaj usamljenosti, prekomplikovan život, samački život/raspad porodice

PRIMJER

SOCIJALNA ISKLJUČENOST I NAJBOLJI INTERES DJETETA

Maloljetni dječak Dž. M., 11 godina, potiče iz osmočlane domicilne porodice. Strukturu porodice čine maćeha, otac i šestero maloljetne djece. Majka je prije tri godine bez najave otišla sa drugim čovjekom u Švedsku, napustila porodicu i četvero djece, te prekinula svaki kontakt sa njima. Dž. M. ima dvojicu mlađe braće i jednu sestru, te jednog polubrata i jednu polusestru od maćeha. Porodica živi u vlastitom devastiranom objektu površine oko 30m², neuslovnom za život. Zbog prokišnjavanja krova, zidovi su puni vlage, stolarija istrošena. Objekt ne posjeduje vodovodnu mrežu, a higijenske navike su nerazvijene. Porodica ne ostvaruje niti jedan oblik socijalne pomoći zbog prijavljenog drugog mjesta prebivališta oca i dječaka. Isključivo se izdržava od prosjačenja djece i sakupljanja sekundarnih sirovina. Maloljetnu djecu svaki dan otac prevozi po različitim mjestima i lokacijama, prisiljava ih da prose i rade teške poslove vani, po različitim vremenskim uslovima. Dječak, kao i njegova mlađa braća i sestre, moraju dnevno naprositi određenu svotu novca; u suprotnom, otac ih tuče i uskraćuje hranu. Otac ne dozvoljava djeci da posjećuju Dnevni centar (NVO) niti da idu u školu. Porodica je poznata Centru za socijalni rad.

Dž. M. nikada nije bio obuhvaćen osnovnim obrazovanjem, a nema ni zdravstveno osiguranje. Nakon što je zatečen u prosjačenju i skitnji, u decembru 2014. godine dječak je smješten u jedno prihvatilište. Isto večer, ispred prihvatilišta se pojavljuje njegov otac koji se predstavlja kao njegov amidža zahtijevajući od osoblja prihvatilišta da mu predaju dječaka. Kako uposlenici nisu reagovali na njegov zahtjev, otac dječaka ispoljava agresivno ponašanje te upućuje niz prijetnji radnicima ove ustanove i dječaku. Drugog dana, dječak samovoljno napušta prihvatilište tako što je izašao kroz kuhinjski prozor.

Terenskim aktivnostima na lokacijama prošnje mobilni tim Dnevnog centra ponovo zatiče troje djece iz navedene porodice, dječaka, mlađeg brata i mlađu sestru. Kod djece se primjećuje scabies (šuga). Osoblje Dnevnog centra stupa u kontakt s ocem te ga upozorava da djecu odvede na zdravstveni pregled. O zdravstvenim problemima djece obavještava se i Centar za socijalni rad.

Nakon dva dana, na poziv socijalnog radnika Dnevnog centra, otac dječaka ga informiše da je posjetio zdravstvenu ustanovu, da je izvršen zdravstveni pregled mlađe sestre koja nije napunila 6 godina života i mlađeg brata koji je upisan u školu, ali je nije pohađao, dok Dž. M. nije pregledan jer zdravstvena ustanova uslovljava pregled plaćanjem zdravstvene usluge s obzirom da dječak nema regulisano zdravstveno osiguranje i ima prebivalište u drugom kantonu. Dnevni centar interveniše i upozorava zdravstvenu ustanovu o obavezi pružanja безусловne zdravstvene zaštite dječaku, nakon čega dječak dobija potrebnu zdravstvenu njegu i lijekove.

Dnevni centar upućuje pismeni zahtjev Centru za socijalni rad za regulisanje prava Dž. M.-a na zdravstveno osiguranje. Zahtjev je odbijen jer prema važećem zakonu djeca školskog uzrasta koja redovno ne pohađaju školu ne mogu biti zdravstveno osigurana kao samostalni osiguranici.

Dječak počinje povremeno, skrivajući se od oca, dolaziti na obrok u Dnevni centar. Nakon nekoliko dolazaka, povjerava se učiteljici u Dnevnom centru i traži pomoć za zbrinjavanje u prihvatilište jer ne može više da trpi očeve i maćehine batine. Uz pomoć Centra za socijalni rad, dječak se zbrinjava u prihvatilište dok se protiv oca i maćehe podiže optužnica za krivično djelo trgovine ljudima, odnosno zanemarivanja djeteta. Centar za socijalni rad preuzima brigu o djeci, smješta ih u hraniteljsku porodicu, izuzev Dž. M.-a koga, protiv njegove volje, zbrinjava u ustanovu socijalne zaštite prema mjestu njegovog prijavljenog prebivališta, odnosno u drugi kanton.

Nakon manje od mjesec dana, terenskim radom u obližnjoj opštini, socijalni radnici Dnevnog centra iznenada primjećuju dječaka kako prosjači na ulici. Iz razgovora s njim saznaju da je dječak prije pet dana pobjegao iz ustanove socijalne zaštite zbog toga što je svakodnevno bio izložen fizičkom nasilju od strane drugih šticećenika. Na rukama su vidljivi znaci ozbiljnih povreda. Spava u obližnjoj deponiji, a sve što zaradi od prosjačenja troši na hranu. Osoblje Dnevnog centra odmah odlazi u mjesno nadležni Centar za socijalni rad, obavještava ga o slučaju, te zahtijeva da Centar odmah interveniše u cilju zbrinjavanja dječaka u prihvatilište. Intervencija Centra za socijalni rad se zbog kraja radnog vremena odgađa do sutra, kada se dječaku gubi svaki trag. U međuvremenu, u kontaktu s policijom zbog prijave nasilja nad dječakom, radnici Dnevnog centra dolaze do informacije da je Dž. M. ključni svjedok u krivičnom procesu koji se vodi protiv njegovog oca. Policija i drugi nadležni organi nemaju nikakvih službenih saznanja o njegovom bijegu iz ustanove socijalne zaštite. Nakon nekoliko dana, dječak se iznenada pojavljuje u Dnevnom centru sa izričitom molbom da se zbrine u prihvatilište ili drugu ustanovu, ali nikako u ustanovu u kojoj je trpio nasilje jer će odmah pobjeći, ali ovoga puta trajno. Kaže da želi da ide u školu i da živi sa svojom braćom i sestrama. Prilikom preuzimanja dječaka iz Dnevnog centra, postupajući socijalni radnik organa starateljstva u prisustvu djeteta komentariše: „Ne može on, a ni vi, nama govoriti gdje ćemo ga smjestiti, otkud vam pravo na to.“ Osoblje Dnevnog centra održava sastanak sa menadžmentom Centra za socijalni rad gdje predstavlja zahtjev djeteta, postojanje opravdane sumnje da je dijete bilo žrtva zlostavljanja u instituciji u kojoj je ranije bio zbrinut, te opasnosti i rizike ukoliko se ne postupi u skladu s principom najboljeg interesa djeteta.

Epilog slučaja:

Maloljetni dječak je sa svojom braćom i sestrama zbrinut u drugu ustanovu socijalne zaštite. Zadovoljan je i sretan jer je zajedno sa svojim članovima porodice, te navodi da više nema razloga da bježi. Uključen je u instruktivnu nastavu, a od septembra započinje sa vanrednim polaganjem razreda osnovne škole kako bi sustigao svoju generaciju. Protiv oca i maćehe je podignuta optužnica za krivično djelo trgovine ljudima.

Analiza slučaja

Pokazatelji socijalne isključenosti

U konkretnom slučaju prisutna je višedimenzionalna socijalna isključenost maloljetnog dječaka i članova njegove porodice po pitanju oblika, stepena i trajanja socijalne isključenosti. Ekonomska i socijalna isključenost su dominantne i ogledaju se u sljedećem:

- Uskraćenost egzistencijalnih potreba – materijalna deprivacija (loši stambeni uslovi: devastirana kuća neuslovna za život, bez instalacija tekuće vode, kvalitet stanovanja i održavanje higijene stambenog prostora ispod prosjeka: vlaga, zidovi i stolarija istrošeni, krov prokišnjava, nema dovoljno prostora za sve članove porodice, higijenska zapuštenost prostora rezultirala pojavom šuge kod djece);
- Isključenost iz formalnih oblika zapošljavanja – nezaposlenost (porodica nije imala stalnih prihoda za život);
- Isključenost iz obrazovnog procesa (djeca nisu uključena u predškolsko i osnovno obrazovanje);
- Isključenost iz sistema zdravstvenog osiguranja (dječak nije imao pristup bezuslovnoj zdravstvenoj zaštiti);
- Isključenost iz porodičnih i socijalnih mreža – socijalna izolacija (majka je napustila djecu i ne ostvaruje kontakt s njima, otac je dječaku zabranio dolazak i boravak u Dnevnom centru, dječak se nije družio sa drugom djecom);
- Isključenost iz formalnog sistema socijalne sigurnosti (porodica nije mogla biti korisnik prava iz socijalne i dječije zaštite zbog toga što su otac i dječak imali formalno registrovano mjesto prebivališta u drugom kantonu);
- Zlostavljanje i ekonomska eksploatacija djece (djeca su bila primorana da obavljaju težak i za njih štetan rad, morala su zaraditi određenu sumu novca jer u suprotnom bi dobijali batine, a uskraćena bi im bila i hrana).
- Potpuno odsustvo šansi da maloljetni dječak konzumira osnovna ljudska prava, koristi određene sistemske resurse i zadovolji svoje osnovne potrebe u dužem vremenskom periodu pokazatelj je njegove apsolutne i trajne isključenosti.

Izostanak primjene principa najboljeg interesa djeteta

Kod odlučivanja o pojedinim pravima maloljetnog djeteta u pojedinim situacijama vidljivo je da su nadležne institucije i ustanove zanemarile princip najboljeg interesa djeteta. Slijepo su se vodile primjenom zakonskih rješenja koja u konkretnom slučaju nisu u skladu s Konvencijom UN-a o pravima djeteta. To je posebno primjetno kod postupanja:

- zdravstvene ustanove (odluka da se zdravstvena usluga bolesnom djetetu pruži samo ukoliko se plati usluga);
- Centra za socijalni rad (odluka o odbijanju zahtjeva za regulisanje prava maloljetnog dječaka na obavezno zdravstveno osiguranje; odluka da se dječak razdvoji od braće i sestara kod rješavanja pitanja smještaja djece; smještaj dječaka u ustanovu socijalne zaštite koja je teritorijalno znatno udaljena – u drugom kantonu – od smještaja njegove braće i sestara, zbog čega je otežana komunikacija i međusobno viđanje same djece; odgađanje izlaska socijalnog radnika na lokaciju gdje je dječak viđen nakon bijega iz ustanove zbog kraja radnog vremena; neprosljeđivanje informacije ustanovi socijalne zaštite gdje je dijete smješteno da se radi o žrtvi, odnosno svjedoku nasilja; neprofesionalno ponašanje socijalnog radnika u prisustvu djeteta).

Napomena: Prilikom donošenja odluke o određenom pravu djeteta, organi i službena lica moraju voditi računa o tome da primjena osnovnih principa i prava sadržanih u Konvenciji UN-a o pravima djeteta ima prioritet u odnosu na domaće zakonodavstvo.¹⁶ Najbolji interes djeteta treba biti ključni i rukovodeći princip u svim sferama i aktivnostima rada sa djecom i primjenjuje se na svu djecu, bez diskriminacije.¹⁷ U procjeni potreba djeteta moraju učestvovati svi profesionalci, uključujući i iz nevladinog sektora, različitih stručnih znanja i vještina koji su radili sa djetetom kako bi se na što adekvatniji način odgovorilo na njegove potrebe.

Opis intervencije NVO

- Identifikacija dječaka i njegove braće i sestara na terenu;
- Administrativna i pravna pomoć u pristupu pravu na безусловnu zdravstvenu zaštitu;
- Posredovanje u zbrinjavanju i smještaju djeteta;
- Pružanje socijalne usluge (obrok, rekreativne, društvene i edukativne aktivnosti);
- Zagovaranje za primjenu principa najboljeg interesa djeteta u donošenju odluke o smještaju djeteta i spajanju sa ostalim članovima njegove porodice.

16. Ustav FBiH, Poglavlje VII, Međunarodni odnosi, član 3: „Međunarodni ugovori i drugi međunarodni sporazumi na snazi, u odnosu na Federaciju, i opća pravila međunarodnog prava, sastavni su dio zakonodavstva Federacije. U slučaju bilo koje nesaglasnosti između međunarodnih ugovora i zakonodavstva, prevagnut će međunarodni ugovori.“

17. Field Handbook for the Implementation of UNHCR BID Guidelines. United Nations High Commissioner for Refugees, 2011

PRIMJER

SOCIJALNA ISKLJUČENOST, NAJBOLJI INTERES DJETETA I DISKRIMINACIJA

Majka, rođena 1977. godine iz vanbračne zajednice svojih roditelja, nije završila ni osnovno obrazovanje. Iz jedne vanbračne zajednice sa čovjekom koji je preminuo stekla je troje djece, i to tri sina: R. S. (rođen 2000. godine), R. A. (rođen 2003. godine) i R. Š. (rođen 2005. godine), ali za djecu nije upisano očinstvo. Maloljetna djeca ne pohađaju školu, vaspitno i higijenski su zapuštena, nemaju zdravstveno osiguranje. Majka zajedno sa djecom često migrira u druga mjesta, a ponekad i sama luta gradovima gdje se bavi prosjačenjem i prostitucijom. Kad god bi službenici policije djecu zatekli u prosjačenju, nena bi dolazila po njih i davala izjavu da će o njima preuzeti brigu. Najstariji dječak, rođen 2000. godine, konzumira psihoaktivne supstance i kreće se u društvu sumnjivih lica. Maloljetni R. A. i R. Š. povremeno dolaze u Dnevni centar (NVO), posebno za vrijeme obroka. Mobilni tim Dnevnog centra, u više navrata, upoznaje Centar za socijalni rad o saznanju da najstariji maloljetni dječak konzumira opijate, odnosno o skitnji i ekonomskoj eksploataciji djece te zahtijeva preduzimanje hitnih mjera za zaštitu života i sigurnosti djece. Intervencija Centra za socijalni rad ograničena je samo na obavljanje povremenih razgovora sa majkom na okolnosti brige o maloljetnoj djeci.

U junu 2014. godine, usljed prekomjerne upotrebe psihoaktivnih supstanci, najstariji dječak je pronađen mrtav u stanu čovjeka koji je policiji od ranije poznat kao diler narkotičkih sredstava. Konstantna skitnja i prosjačenje drugo dvoje djece dovodi do toga da je djecu 2014. godine, nakon smrti brata, treće lice pokušalo ilegalno prevesti u Crnu Goru. Reakcijom granične policije dječaci su otkriveni i zbrinuti u sigurnu kuću u Pljevljima. Mjesno nadležni Centar za socijalni rad dječake vraća kući. Kako je u tom trenutku boravište majke bilo nepoznato, dječake Centar za socijalni rad povjerava neni na osnovu njene izjave da preuzima brigu o njima.

U međuvremenu, majka iz druge vanbračne zajednice stiče još dvoje djece, i to kćerku, maloljetnu A. N., rođenu 2012. godine, i maloljetnog A. S., rođenog 2013. godine. Nakon što se vanbračni suprug useljava kod majke dječaka, najmlađeg sina R. Š. prisiljava na prosjačenje. Dnevni centar uključuje djecu u vanredno polaganje razreda osnovne škole, ali to djeca pod prijetnjom očuha ubrzo napuštaju. Da bi izbjegao batine, najmlađi dječak, kad god bi se očuh napio, spava u ruševnoj zgrade stare općine. Jednog dana, kada je kući donio manje od 20 KM, očuh ga je brutalno pretukao. Sutradan se dječak uputio u Dnevni centar gdje učiteljica, prateći čudno ponašanje dječaka, saznaje da je dječak bio izložen nasilju. Hitnom reakcijom obavještavaju se policija i Centar za socijalni rad. U Dnevni centar dolazi socijalni radnik u pratnji policijskog službenika kako bi dječaka zbrinuo u prihvatilište. Zamoljeni su da sačekaju nekoliko minuta dok dječak završi sa obrokom. U tom trenutku policijski službenik počinje da viče, govoreći da ni on još uvijek nije doručkovao, a zatim upita: „Jel' to romsko dijete, ako jeste džaba ste nas zvali. Sigurno je zaslužio, a oni se inače tako mlate, pa kroz pet minuta k'o da nikom ništa nije bilo.“ Dječak se u pratnji

socijalnih radnika Centra za socijalni rad i Dnevnog centra odvodi u prihvatilište odakle nakon nekoliko dana bježi.

U međuvremenu, pokreće se krivični postupak protiv očuha i majke. Ubrzo se prekida i vanbračna zajednica, a majka se ponovo odaje skitnji. Sud donosi odluku kojom oduzima majci pravo da živi sa djecom, ali ona odbija da postupi po pravosnažnoj sudskoj presudi i sama odlazi u nepoznatom pravcu. Centar za socijalni rad mjesecima čeka na majku da samoinicijativno preda djecu nadležnim službama. Za cijelo to vrijeme djeca svakodnevno borave na ulici, radno eksploatisana od strane trećih lica, dok stariji dječak R. A. počinje da konzumira psihoaktivne supstance i da se kreće u društvu sumnjivih starijih muškaraca. Dnevni centar o svemu ponovno obavještava Centar za socijalni rad sa zahtjevom da pristupe izvršenju sudskog rješenja jer postoji veliki rizici da će i drugi dječak završiti kao i njegov stariji brat. U međuvremenu, majka vrši promjenu svog prebivališta, kao i maloljetnih kćerke i sina R. Š., te se prijavljuje u Opštini Vukosavlje (RS), dok sina R. A. ostavlja prijavljenog u FBiH.

Odgovarajući na urgencije, Centar za socijalni rad obavještava Dnevni centar da nema mehanizama da djecu preuzme i adekvatno zbrine jer svaki put kada njihov socijalni radnik, u prisustvu policije, po pozivu izađe na ulicu, djeca se izgube u nepoznatom pravcu. Mobilni tim Dnevnog centra svakodnevno obavlja savjetodavne razgovore sa dječacima da bi nedugo nakon toga dječaci pristali da se smjeste u prihvatilište. O zbrinjavanju R. Š. obavještava se mjesno nadležni Centar za socijalni rad u RS koji odbija da ga preuzme. Stoga, Centar za socijalni rad u FBiH odvozi i predaje dijete R. Š. mjesno nadležnom Centru za socijalni rad u RS koji nakon uzimanja izjave od djeteta poziva Dnevni centar da preuzme dijete na brigu jer oni nemaju smještajnih kapaciteta u svojoj opštini. Dnevni centar kontaktira sigurnu kuću NVO-a u najbližoj opštini s molbom da privremeno, na nekoliko dana, zbrinu dijete do pronalaska rješenja za njegov dugoročan adekvatan smještaj, što NVO prihvata. Dnevni centar organizuje nekoliko sastanaka sa centrima za socijalni rad iz oba entiteta, nakon čega je odlučeno da se oba brata smjeste u NVO prihvatni centar za djecu.

Epilog

Maloljetna braća R. A. i R. Š. već 10 mjeseci borave u prihvatnom centru, redovno pohađaju školu, treniraju fudbal, a stariji brat nastupa i za reprezentaciju beskućnika BiH. Prilikom zadnje posjete dječacima, socijalni radnici Dnevnog centra primijetili su ogroman napredak u njihovoj socijalizaciji te visok stepen povjerenja i uvažavanja koje imaju prema osoblju prihvatnog centra. Tokom razgovora, oba brata su napomenuli da im se život u potpunosti promijenio nabolje i da se više nikada ne bi vratili na ulicu.

Analiza slučaja

U konkretnom slučaju prisutni su gotovo svi elementi socijalne isključenosti porodice maloljetnih dječaka:

- Ekonomska isključenost (beskućnici, samo povremeno borave kod nene; majka bez formalnog zaposlenja i stalnih izvora primanja, često migriraju unutar države);
- Isključenost s obzirom na porodičnu strukturu (djeca rođena u vanbračnoj zajednici u kojoj nije priznato očinstvo; živjeli u jednohraniteljskoj porodici – otac preminuo dok su bili mali; majka sklona skitnji i društveno neprihvatljivom ponašanju, odnosno prostituciji i prosjačenju, zanemaruje svoju ulogu roditelja, povremeno napušta djecu, primorava ih na skitnju ili ekonomski eksploatiše; očuh alkoholičar, primorava najmlađeg dječaka na prosjačenje i zlostavlja ga; najstariji maloljetni brat preminuo od predoziranja; brigu o maloljetnim dječacima povremeno preuzima nena);
- Identifikaciona isključenost (porodica je romske nacionalne manjine, a jedan od osnovnih razloga zbog čega je izostala blagovremena i adekvatna intervencija Centra za socijalni rad i policije jeste upravo postojanje predrasuda da su skitnja, prosjačenje i nasilje nad djecom običaj, odnosno način života Roma);
- Isključenost s obzirom na obrazovanje (majka nepismena, djeca nikada nisu pohađala školu);
- Isključenost s obzirom na zdravstveno stanje (majka i djeca bez zdravstvenog osiguranja, majka sklona prostituciji, najstarije maloljetno dijete ovisnik o drogi, očuh alkoholičar i nasilnik).

Višedimenzionalna socijalna isključenost ove porodice imala je posljedicu da su najmlađe i srednje po uzrastu muško dijete postali i žrtve nasilja i trgovine ljudima.

I dok Centar za socijalni rad propušta da preduzme niz pravovremenih i adekvatnih mjera u cilju socijalne uključenosti porodice, odnosno djece, NVO, koristeći svoje i resurse drugih članova zajednice, u konkretnom slučaju za djecu obezbjeđuje:

- tople obroke;
- usluge dnevnog zbrinjavanja i smještaja;
- pristup zdravstvenom sistemu;
- pristup i podršku u obrazovnom sistemu;
- uključivanje u socijalne mreže: sportske, muzičke i društvene aktivnosti;
- psihološko savjetovanje i podršku.

Izostanak pravovremenog prepoznavanja nepovoljnih okolnosti u porodici za uspješan razvoj djeteta i određene situacije ranjivosti djece, te ciljno preduzimanje ranih socijalnih intervencija od strane Centra za socijalni rad nikako nisu išli u prilog zaštite najboljeg interesa djeteta. Iako Konvencija UN-a o pravima djeteta u članovima 32 i 33 obavezuje nadležni organ da preduzme sve zakonske, upravne, društvene i obrazovne mjere u cilju zaštite djece od ekonomske eksploatacije, nasilja i upotrebe droge i psihoaktivnih supstanci, inertan stav nadležne socijalne ustanove je, nažalost, prouzrokovao teške, trajne i nenadoknadive posljedice na dječake – stariji sin je preminuo od predoziranja dok su druga dva maloljetna dječaka postali žrtve nasilja i trgovine ljudima.

Da NVO mogu imati značajnu korektivnu ulogu u društvu, pokazalo se i u ovom primjeru. U granicama zakonskih ovlaštenja, a vodeći se standardom **najboljeg interesa djeteta**¹⁸, NVO je kontinuirano pratila i informisala nadležne socijalne ustanove o kršenju prava maloljetnog dječaka, te znatno doprinijela da ovaj slučaj bude vidljiv u sistemu socijalne zaštite i pravosuđa. Veći dio odluka i preduzetih radnji nadležnih socijalnih ustanova upravo se desio pod njenim pritiskom. Da NVO mogu biti značajan partner vladinim institucijama u pronalaženju najboljeg odgovora na konkretnu potrebu djeteta, vidljivo je u situaciji obezbjeđenja dobrovoljnog pristanka djece na provođenje mjera zaštite koje su u njihovom najboljem interesu i koje su utemeljene na učešću i uvažavanju mišljenja djeteta. Rezultat uspostavljenog odnosa povjerenja između maloljetnog dječaka i osoblja NVO rezultirao je dobrovoljnim pristankom oba dječaka za smještaj u prihvatni centar, što je svakako u funkciji dobrobiti djeteta. U nedostatku adekvatnih sistemskih smještajnih kapaciteta za zbrinjavanje djece koja su žrtve nasilja, NVO je odigrala ključnu ulogu. Osim urgentnog smještaja, unutar svojih resursa NVO je pružila adekvatno i dugoročno zbrinjavanje dječaka, insistirajući na njihovom nerazdvajanju, bez obzira na različite mjesne nadležnosti centara za socijalni rad.

Nedostatak pravovremenih intervencija profesionalaca u zaštiti prava određenih kategorija djece se, nažalost, još uvijek dešava zbog duboko ukorijenjenih stereotipa i predrasuda. Nesumnjivo je da jedan dio njih i dalje misli da su skitnja, prosjačenje i nasilje u porodici način života romske populacije i da je svako djelovanje države u suzbijanju tih pojava nedjelotvorno te da duboko zazire u njihovu tradiciju i običaje. Upravo taj stav je u konkretnom primjeru potvrđen kroz ponašanje policajca, što je prešutno odobreno od strane socijalnog radnika. Adekvatan postupak NVO-a znatno amortizuje moguće štetne posljedice koje su u datom trenutku mogle nastati kao posljedica **diskriminatornog stava profesionalca prema djetetu** a prijava NVO za ponašanja službenih lica treba da preventivno djeluje na sve buduće slične situacije.

---

18. Kod procjene i utvrđivanja najboljeg interesa djeteta neophodno je uzeti u obzir: mišljenje djeteta; identitet djeteta; očuvanje porodične sredine i održavanje odnosa; brigu, zaštitu i sigurnost djeteta; situacije ranjivosti; pravo djeteta na zdravlje; pravo djeteta na obrazovanje.

6. GLOSAR KORIŠTENIH POJMOVA

6. GLOSAR KORIŠTENIH POJMOVA

Diskriminacija

Diskriminacija je svaki postupak razlikovanja i nejednakog tretmana osobe ili grupe osoba zbog ličnih osobina koje ih čine različitim od ostalih. Pod „ličnim osobinama”, odnosno osnovama diskriminacije, podrazumijevamo: etnički, nacionalni, vjerski identitet, invaliditet, seksualnu orijentaciju, spol, rodni identitet i izražavanje, političko uvjerenje, članstvo u sindikatu, status povratnika, i ostalo. Od 2009. u BiH je na snazi Zakon o zabrani diskriminacije, koji važi za javne organe (državnu upravu, javne institucije, javna preduzeća itd.) kao i za privatni sektor (npr. privatne firme) i fizička lica. Diskriminacija može biti: neposredna (ukoliko vam je zabranjen ulazak u neki objekt, ili niste usluženi zbog nekih vaših ličnih karakteristika); posredna (kada se naizgled neutralnim propisima ili postupcima određena grupa stavlja u neravnopravan položaj). Oblici diskriminacije su i spolno uznemiravanje, mobing, segregacija te podsticanje na diskriminaciju.

Evropska socijalna povelja

Kao komplementaran instrument Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima koja štiti građanska i politička prava, Evropska socijalna povelja je potpisana u Torinu 1961. godine, a unapređuje zaštitu osnovnih socijalnih i ekonomskih prava građana država potpisnica. Trenutno je na snazi u 20 evropskih država: Austrija, Belgija, Kipar, Danska, Finska, Njemačka, Grčka, Mađarska, Island, Irska, Luksemburg, Norveška, Holandija, Malta, Poljska, Portugal, Slovačka, Španija, Turska i Velika Britanija. Sljedeće države su potpisale, ali još nisu ratifikovale Povelju: Hrvatska, Češka Republika, Letonija, Lihtenštajn, Švajcarska, Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija i Ukrajina. Evropska socijalna povelja je dopunjena, a novi tekst objedinjuje u jedan instrument prava koja su zagarantovana Poveljom iz 1961. godine i Dodatnim protokolom iz 1988. godine zajedno sa amandmanima na ova prava i novim pravima. Izmijenjena Povelja ima isti mehanizam nadzora kao i izvorna (vidi dole). Otvorena za potpis 3. maja 1996. godine, izmijenjena Povelja je stupila na snagu 1. jula 1999. godine. Švedska je bila prva država koja ju je ratifikovala, a poslije nje su to učinile Francuska, Rumunija, Slovenija i onedavno Italija. Sljedeće države su potpisnice ovog instrumenta: Albanija, Austrija, Belgija, Bugarska, Kipar, Danska, Estonija, Finska, Grčka, Island, Irska, Litvanija, Luksemburg, Moldavija, Portugal, Ukrajina i Velika Britanija. Povelja i njen Dodatni protokol iz 1988. godine garantuju nekoliko prava koja bi se mogla podijeliti u dvije kategorije: uslove zapošljavanja i društvenu koheziju.

Najbolji interes djeteta

Konvencija UN-a o pravima djeteta naglašava da se djeca rađaju s temeljnim pravima i slobodama koje pripadaju svim ljudskim bićima. S obzirom na tjelesnu i psihičku nezrelost djece, odnosno njihove razvojne karakteristike, nameće se potreba isticanja posebnih prava djece na zaštitu kako u svakodnevnom životu tako i naročito u nekim kriznim situacijama u kojoj su se našli dijete i njegova porodica. Načelo najboljeg interesa djeteta govori da pri donošenju svih odluka ili izvršenju postupaka koji utiču na dijete, ili na djecu kao skupinu, najvažnija mora biti dobrobit djeteta. To se odnosi kako na odluke koje donose vladina, upravna ili zakonodavna tijela, tako i na odluke koje donosi porodica. U određenju porodičnog prava „interes djeteta je neodređeni, ali odrediv pravni pojam”, a znači „zahtjev da se prepozna određena djetetova potreba i da se na najbolji mogući način zadovolji”. Ovo načelo bi uvijek trebalo da ima prednost nad ostalim interesima, te predstavlja smjer u kojem svako djelovanje vezano za djecu treba pratiti. U praksi često vidimo da to i nije baš tako jednostavno ostvarivo, kao i da su želje djeteta u suprotnosti s njegovom dobrobiti.

Nezaposlenost

Nezaposlenost, u ekonomskim terminima, pojavljuje se ako postoje kvalifikovani radnici koji su voljni raditi za nadnice koje prevladavaju, ali ne mogu naći posao. Dakle, nezaposlene osobe su starije od 16 godina, sposobne i voljne da rade i aktivno traže posao, ali su bez posla. Stopa nezaposlenosti je broj nezaposlenih radnika podijeljen s ukupnim brojem radno sposobnog stanovništva (radno sposobnim stanovništvom se smatraju osobe između 16 i 65 godina). Apsolutnom nezaposlenošću nazivamo tačan broj nezaposlenih osoba, a relativnom nezaposlenošću nazivamo stopu nezaposlenosti, odnosno omjer nezaposlenih osoba i radne snage. Pritom se radnom snagom smatra zbir zaposlenih i nezaposlenih osoba.

Ranjive (vulnerabilne) grupe

Vulnerabilne grupe predstavljaju posebno ranjive kategorije osoba kojima je usljed specifičnih razlika života potrebna dodatna podrška, te su kao takve zaštićene pravnom regulativom i etičkim normativima u području pružanja zdravstvene zaštite. Danas se u regulaciji kliničkih ispitivanja u vulnerabilnu skupinu svrstavaju osobe koje nemaju pravnu sposobnost da daju pristanak ili osobe koje nemaju sposobnost donošenja odluka, a nerijetko se uključuje i eksploatisana populacija – osobe koje su iz nekog razloga u poziciji da mogu biti zlopotrijebljene (studenti medicinskih fakulteta, zaposleni u farmaceutskoj industriji, izbjeglice, zatvorenici, vojnici ili HIV pozitivne osobe).

Socijalni invaliditet

Značajan pomak u rehabilitaciji osoba s invaliditetom učinjen je mijenjanjem medicinskog modela u socijalni, a pod uticajem socijalnog društva koje se u razvijenim zemljama svijeta javlja sredinom 20. vijeka. U medicinskom modelu, koji je prevladavao 1980-ih godina, u središtu pažnje je bilo oštećenje, a ne osoba. U takvom društvu, osobe s invaliditetom se shvataju kao problem. Danas je općenito prihvaćen socijalni model koji kao osnovni problem naglašava odnos društva prema osobama s invaliditetom. Stavlja pojedinca u centar odlučivanja pri donošenju odluka koje se odnose na njega te što je još važnije, smješta problem izvan osobe, u društvo. Osnovna ideja modela je da oštećenje koje objektivno postoji ne treba negirati, ali da ono ne umanjuje vrijednost osobe kao ljudskog bića. Ono što osobe s invaliditetom isključuje iz društva su neznanje, predrasude i strahovi koji prevladavaju u tom društvu. Stoga, socijalni model naglašava prava pojedinca, te teži restrukturiranju društva. Pojavom socijalnog modela invaliditeta i modela ljudskih prava dolazi do značajnih promjena u odnosu društva prema osobama s invaliditetom. Uvažavajući socijalni model invaliditeta, utemeljuju se inkluzivna istraživanja koja su nastala kao odgovor ne samo na isključenost osoba s invaliditetom iz procesa istraživanja već kao potrebna reakcija u smislu pritiska osoba s invaliditetom, te uskraćivanja njihovih prava. U svjetlu socijalnog modela usvojena je i Međunarodna klasifikacija funkcionisanja, invaliditeta i zdravlja (ICF). Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom bila je potrebna zato što su se osobe s invaliditetom dugo vremena smatrale „predmetima” brige ili medicinskog tretmana umjesto „nosiocima” prava. Odluka da se tome pridodaju instrumenti univerzalnih ljudskih prava specifičnih za osobe s invaliditetom nastala je iz činjenice da je, uprkos tome što osobe s invaliditetom teoretski stižu pravo na sva ljudska prava, još uvijek, u praksi, nemaju osnovna prava i temeljne slobode koje pripadaju većini ljudi.

Socijalna isključenost

Nepotpun pristup pravima građanskog statusa koja su važna pretpostavka osiguranja zdravstvene zaštite, osnovnog obrazovanja, materijalnog standarda i sl. Socijalno su isključeni oni pojedinci koji nisu u mogućnosti da učestvuju u normalnim (uobičajenim) aktivnostima društva kojem pripadaju zbog faktora koji su izvan njihove kontrole (nezaposlenost, siromaštvo, nedostatak osnovnih sposobnosti, invaliditet, diskriminacija i dr.). Socijalna isključenost je višedimenzionalni pojam koji povezuje materijalne i nematerijalne aspekte životnog standarda. Biti isključen ne znači samo biti bez prihoda ili materijalnih resursa već i imati reducirane i pokidane društvene veze, odnosno izgubiti svoje mjesto u društvu. Ljudi mogu biti isključeni iz različitih područja društvenog života: zaposlenja, obrazovanja, stanovanja, poštovanja, odlučivanja i dr. Posljedica isključenosti iz jednog područja često je isključenost i iz drugih područja (tzv. spirala nesigurnosti); npr. mladi koji dolaze iz manjinskih grupa često imaju niže kvalifikacije od svojih vršnjaka, što znači i veliku vjerovatnoću da će biti nezaposleni ili imati nesiguran posao. Socijalno uključivanje je proces koji pruža socijalno isključenim osobama mogućnost da učestvuju u društvenom, gospodarskom, kulturnom i političkom životu, te da uživaju u životnom standardu koji se smatra zadovoljavajućim u društvu u kojem žive.

Socijalna prava

Skup normi kojima se definiše sadržaj, nivo i način zadovoljavanja socijalnih potreba pojedinaca i grupa; odnose se na zaposlenost, socijalnu zaštitu, stanovanje, zdravstvenu zaštitu i obrazovanje. Razlikovanje triju kategorija prava – građanskih, političkih i socijalnih – razvio je britanski sociolog T. H. Marshall. Građanska prava garantuju jednakost svih ljudi pred zakonom te zaštitu ličnih sloboda i vlasništva, politička prava definišu pravo svakoga građanina na sudjelovanje u javnim poslovima, a socijalna prava svim građanima trebaju da garantuju zadovoljavanje osnovnih egzistencijalnih potreba, odnosno učestvovanje u korištenju civilizacijskih tekovina društva kojem ti građani pripadaju. Socijalna prava su pozitivne naravi, jer njima država interveniše radi potpore pojedincu i socijalnoj grupi pri ostvarivanju osnovnih egzistencijalnih uslova i socijalne integracije. Građanska i politička prava apsolutna su i trenutna, a socijalna se prava ostvaruju postepeno, u okviru određene socijalne politike i socijalnih programa. U nekim novijim međunarodnim dokumentima se nastoji integrisati socijalna prava u jedinstven korpus. Najznačajniji međunarodni dokument o socijalnim pravima je Evropska socijalna povelja Vijeća Evrope, donesena 1961., a revidirana 1996. godine.

Socijalna pravednost

Odnosi se na koncepciju civilnog društva u kojem se pravda postiže u svakom dijelu društvene zajednice, odnosno na ideji da svi ljudi zaslužuju jednake uslove za život. Ona se širi izvan jednakosti pred zakonom, te uključuje sve sfere društvenog života.

Socijalna uključenost

Definiše se kao proces koji omogućava da oni koji su u riziku od siromaštva i društvene isključenosti dobiju mogućnost i sredstva koja su potrebna za puno učešće u ekonomskom, društvenom i kulturnom životu i postizanju životnog standarda i blagostanja koji se smatraju normalnim u društvu u kojem žive. Društvena uključenost osigurava veće učešće građana u donošenju odluka, što utiče na njihove živote i ostvarenje osnovnih prava. Jednoznačne i opštevažeće definicije ovih pojmova ne postoje, i na nivou EU dokumenata nije u potpunosti usaglašena dosljedna upotreba navedenih termina. Osnovni pojmovi: Socijalna kohezija podrazumijeva sposobnost jednog društva da osigura dobrobit svim svojim članovima, da svede na minimum nejednakosti i izbjegne podjele. Nijedno društvo nije u potpunosti kohezivno; to je prije ideal kojem svako društvo treba da teži održavanjem, poboljšavanjem i prilagođavanjem promjenama koje se dešavaju u ekonomskoj, socijalnoj i političkoj sferi.

Socijalne usluge

Socijalne usluge su sve aktivnosti, mjere i programi namijenjeni sprečavanju, prepoznavanju i rješavanju problema i poteškoća pojedinaca, porodica, grupa i zajednica te poboljšanju kvaliteta njihovog života u zajednici. Socijalne usluge se pružaju korisnicima u njihovoj porodici i lokalnoj zajednici kao vaninstitucijske usluge, ili kao institucijske usluge koje se ostvaruju smještajem korisnika u domovima socijalne pomoći. Socijalne usluge uključuju i socijalnu akciju kao aktivnost usmjerenu na promociju prava korisnika i jačanje socijalne mreže povezivanjem svih davalaca socijalnih usluga u zajednici u cilju poboljšanja kvaliteta života. Radi sigurnosti korisnika u situacijama koje ugrožavaju njegov život, zdravlje i dobrobit, socijalne usluge se osiguravaju 24 sata dnevno u obliku hitnih intervencija.

Viktimizacija

Viktimizacija kao oblik diskriminacije podrazumijeva da je onaj koji traži pravnu zaštitu od diskriminacije ili onaj koji je spreman da pomogne povrijeđenom u zaštiti njegovih prava stavljen u položaj žrtve, odnosno u položaj da trpi nejednak tretman. Viktimizacija se najčešće javlja u dva oblika.

Viktimizacija usmjerena na žrtvu diskriminacije

Nastaje kada se osoba koja je već pretrpjela diskriminatorско postupanje stavlja u nejednak položaj zbog toga što je tražila ili namjerava da zatraži pravnu zaštitu od diskriminacije. Naprimjer, pješak koji je kao učesnik u saobraćaju pomogao određenoj osobi, odnosno spasio je od teške povrede, dovede se u stanje sopstvene bolesti, npr. lom ruke i sl.

Viktimizacija usmjerena na druge osobe

Nastaje kod osobe koja nije sama pretrpjela diskriminatorско postupanje, spremna da pomogne ili pomaže drugoj osobi da ostvari pravnu zaštitu od diskriminacije. Naprimjer, osoba koja uopšte ne pješači pomogne starici da pređe preko područja koje je naznačeno kao pješački prelaz, a vozač, ne poštujući znak, dovede obje osobe u stanje teške tjelesne povrede.

